

DIE BELASTINGGEVOLGE VAN OPSIEKONTRAKTE

deur

CHRISTIAAN FREDERICK LOTZ

WERKSTUK

Voorgelê ter gedeeltelike vervulling van die vereistes vir die graad

M. REK (BELASTING)

in die

FAKULTEIT EKONOMIESE EN BESTUURSWETENSKAPPE

aan die

UNIVERSITEIT VAN STELLENBOSCH

STUDIELEIER: PROF. C.J. VAN SCHALKWYK

APRIL 2003

UNIV.STELLENBOSCH

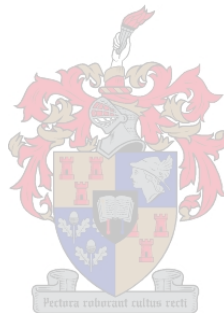
300 782 4815

VERKLARING

Ek, die ondergetekende, verklaar hiermee dat die werk in hierdie werkstuk my eie oorspronklike werk is en dat ek dit nie vantevore in die geheel of gedeeltelik by enige universiteit ter verkryging van 'n graad voorgelê het nie.

C F Lotz

4 Februarie 2003

OPSOMMING

Belastingbeleidmakers in Suid-Afrika het tot 'n groot mate die belastinghantering van afgeleide instrumente verwaarloos. Die Inkomstebelastingwet, No. 58 van 1962, neem tans slegs drie soorte finansiële ooreenkomste wat as afgeleide instrumente geklassifiseer kan word, in aanmerking: termynwissel- en opsiekontrakte met betrekking tot buitelandse valuta, rentekoers ruilkontrakte gebaseer op denkbeeldige kapitaalbedrae en opsiekontrakte. Alhoewel die Kommissaris van Binnelandse Inkomste 'n aantal interne werkskomitees aangestel het om ondersoek in te stel na hierdie afdeling van die reg, is die wetgewing wat voortgespruit het as uitvloeisel van hierdie pogings broksgewys van aard deurdat dit slegs met beperkte aspekte van die belasbaarheid van 'n aantal spesifieke transaksies gehandel het.

Vanweë die gebrek aan spesifieke wetgewende bepalings wat die belastingaspekte van afgeleides reguleer, moet die algemene beginsels van die Suid-Afrikaanse inkomstebelastingreg op hierdie instrumente toegepas word. Dit gee aanleiding tot onnoukeurige en teenstrydige resultate, hoofsaaklik omdat hierdie beginsels reeds lank voor die wydverspreide gebruik van afgeleides in gesofistikeerde en ingewikkelde transaksies ontwikkel het.

Die belasbaarheid van transaksies waarby afgeleide instrumente betrokke is, is 'n onderwerp van toenemende praktiese belang in Suid-Afrika vanweë die styging in die aantal transaksies in afgeleides. Die inwerkingstelling van kapitaalwinstbelasting in Suid-Afrika het nog 'n verdere dimensie aan die belasbaarheid van afgeleide instrumente toegevoeg.

Indien ag geslaan word op die toename in die aantal en waarde van transaksies in afgeleide instrumente wat deur Suid-Afrikaanse belastingbetalers aangegaan word, is dit noodsaaklik dat duidelikheid rakende die belasbaarheid van hierdie transaksies so spoedig doenlik verkry word. Enige hervorming en hersiende belastingreëls wat van toepassing gemaak word op hierdie instrumente moet baie buigsaam wees, aangesien verdere ontwikkelings in die finansiële instrumente-omgewing uiters dinamies is en bykans daaglik verander. Dit is voorts belangrik dat die Suid-Afrikaanse belastingstelsel tred hou met internasionale ontwikkelinge ten einde die land se handelstatus te versterk en te verseker dat transaksies oor grense heen nie onreëlmatige gevolge inhou nie, veral vir buitelandse teenpartye.

ABSTRACT

Tax policy makers in South Africa have, to a large extent, neglected the tax treatment of derivative instruments. The Income Tax Act, No. 58 of 1962, currently only takes into account three types of financial arrangements that can be classified as being derivative in nature: forward exchange and option contracts relating to foreign exchange, interest rate swaps based on notional capital amounts and option contracts. Although the Commissioner for Inland Revenue has appointed a number of internal working committees to research this area of the law, the legislation resulting from these efforts has been piecemeal in nature, dealing only with limited aspects of the taxation of a few specific transactions.

Due to the lack of specific legislative provisions regulating the tax aspects of derivatives, the general principles of South African income tax law have to be applied to these instruments. This leads to imprecise and inconsistent results, primarily as a result of the development of these principles long before the widespread use of derivatives in sophisticated and complex transactions.

The taxation of transactions involving derivative instruments is becoming a subject of increasing practical importance in South Africa due to the number of derivative transactions escalating in quantity. The introduction of capital gains tax in South Africa has added yet a further dimension to the taxation of derivatives.

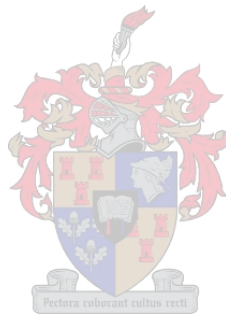
In light of the increasing volume and value of derivative transactions entered into by South African taxpayers, it is imperative that clarity regarding the taxation of these transactions be reached as soon as possible. Any reform and revised tax rules that are made applicable to these instruments, need to be very flexible, as further developments in the financial instrument environment are extremely dynamic and changing almost daily. It is furthermore important that the South African tax system keeps track with international developments to enhance the country's trading status and to ensure that cross border transactions do not have anomalous consequences, especially for foreign counter-parties.

BEDANKINGS

Ek wil graag my opregte dank betuig teenoor:

- (a) my Skepper, met wie se genade en krag ek hierdie verhandeling kon voltooi;
- (b) my vrou, Michelle, vir haar volgehoue ondersteuning;
- (c) my studieleier, Prof. Van Schalkwyk, vir sy leiding in hierdie studie; en
- (d) my werkgewers, PricewaterhouseCoopers en Pioneer Voedsel, wat hierdie studie moontlik gemaak het.

INHOUDSOPGAWE

Hoofstuk 1

Inleiding

1.1	Agtergrond en probleemstelling	1
1.2	Die onderwerp van die studie	2
1.3	Motivering vir die studie	3
1.4	Navorsingsontwerp en raamwerk van die studie	4
1.4.1	Kenmerke van opsiekontrakte	4
1.4.2	Die kapitale of inkomste aard van ontvangstes en betalings	4
1.4.3	Die tydsberekening van die erkenning van ontvangstes en betalings van 'n inkomste aard	5
1.4.4	Die inkomstebelastinggevolge van opsiekontrakte	5
1.4.5	Die kapitaalwinstbelastinggevolge van opsiekontrakte	5
1.4.6	Gevolgtrekking	6

Hoofstuk 2

Kenmerke van 'n opsiekontrak

2.1	Omskrywing van 'n opsiekontrak	7
2.2	Tipes opsiekontrakte	7
2.3	Die partye tot en risiko's verbonde aan opsiekontrakte	8
2.3.1	Koopopsie – houer van die opsie	9
2.3.2	Koopopsie – skrywer van die opsie	10
2.3.3	Verkoopopsie – houer van die opsie	10
2.3.4	Verkoopopsie – skrywer van die opsie	11
2.4	Prysbeplating van 'n opsie	11
2.4.1	Intrinsieke waarde van 'n opsie	12
2.4.2	Die tydwaarde van 'n opsie	13
2.5	Verhandeling van opsies	13
2.6	Opsiestrategieë	14

Hoofstuk 3

Die kapitale of inkomste aard van ontvangstes en betalings

3.1	Inleiding	15
3.2	Ontvangstes en toevallings	16
3.2.1	Agtergrond	16

3.2.2	Bewyslas en die belastingpligtige se getuienis	17
3.2.3	“Kapitaal produktief aangewend”	18
3.2.4	“Beoefening van ‘n besigheid / besigheidshandeling”	19
3.2.5	Bedoeling van die belastingpligtige	24
3.2.6	Vaste- versus bedryfskapitaal	26
3.2.7	Substitusie toets	28
3.2.8	Kwessie van graad	29
3.3	Onkoste en verliese	30
3.3.1	Agtergrond	30
3.3.2	Toepaslike regspraak	31

Hoofstuk 4

Die tydsberekening van die erkenning van ontvangstes en betalings

4.1	Inleiding	35
4.2	Algemene beginsels aangaande tydsberekening	36
4.2.1	Ontvangstes en toevallings	36
4.2.2	Onkoste en verliese	37
4.3	Spesifieke bepalinge insake tydsberekening	37
4.3.1	Artikel 24L	37
4.3.2	Artikel 22 – Handelsvoorraad	40

Hoofstuk 5

Die inkomstebelastinggevolge van opsiekontrakte

5.1	Inleiding	44
5.1.1	Spekulasie	44
5.1.2	Belegging	44
5.1.3	Verskansing	44
5.2	Die houer van ‘n opsiekontrak	45
5.2.1	Spekulasie	45
5.2.1.1	Inkomste of kapitale aard van opsiebetalings	45
5.2.1.2	Die tydsberekening van opsiebetalings	47
5.2.2	Belegging	50
5.2.2.1	Inkomste of kapitale aard van opsiebetalings	50
5.2.2.2	Die tydsberekening van opsiebetalings	54

5.2.3	Verskansing	54
5.2.3.1	Inkomste of kapitale aard van opsiebetalings	54
5.2.3.2	Die tydsberekening van opsiebetalings	60
5.3	Die skrywer van 'n opsiekontrak	61
5.3.1	Aard van premie-ontvangstes	61
5.3.1.1	Onderliggende bate kapitaal van aard	61
5.3.1.2	Onderliggende bate inkomste van aard	62
5.3.2	Belastingaftrekbaarheid van onkoste of verliese	63
5.4	Enkele anomalieë	66

Hoofstuk 6

Die kapitaalwinsbelastinggevolge van opsiekontrakte

6.1	Agtergrond	68
6.2	Verlening van 'n opsiekontrak	69
6.2.1	Houer van 'n opsiekontrak	69
6.2.2	Skrywer van 'n opsiekontrak	69
6.3	Uitoefening van 'n opsie	70
6.3.1	Opsies verkry na die effektiewe datum	71
6.3.2	Opsies verkry voor die effektiewe datum	72
6.4	Beëindiging van 'n opsie anders as by wyse van uitoefening	72
6.4.1	Verstryking of verval van 'n opsie	72
6.4.2	Verkoop van 'n opsie	74
6.5	Hernuwing of verlenging van 'n opsie	75
6.6	Kontantvereffende opsiekontrakte	75

Hoofstuk 7

Gevolgtrekking	77
-----------------------	----

Bronnelys	80
------------------	----

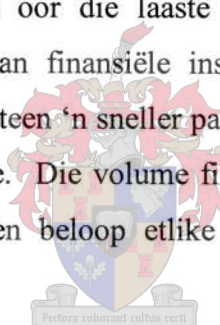
HOOFSTUK 1

INLEIDING

1.1 Agtergrond en probleemstelling

Finansiële markte dwarsoor die wêreld word dikwels gekenmerk deur onsekerhede soos resessies, depressies en verandering in politieke omstandighede. Die eienskappe van finansiële markte waar die primêre produk geld is, en vraag en aanbod verhandeling bepaal, is uniek. Weens hierdie unieke eienskappe wat in finansiële markte voorkom, ontstaan daar sekere risiko's wat nie noodwendig in ander markte voorkom nie. Die risiko's moet bestuur word. Die bestuur van hierdie risiko's deur die gebruik van finansiële instrumente het, oor die laaste paar dekades, 'n evolusie in die finansiële markte van die wêreld veroorsaak¹.

Die wêreld se kapitaalmarkte het oor die laaste ongeveer 25 jaar 'n ongekende ontploffing in die ontwikkeling van finansiële instrumente beleef. Die finansiële instrument industrie ontwikkel tans teen 'n sneller pas as enige ander in die geskiedenis van die wêreld se finansiële markte. Die volume finansiële instrumente wat elke dag verhandel word, is verbysterend en beloop etlike honderde miljoene Amerikaanse Dollers².

Beleggers soek voortdurend na nuwe en innoverende produkte om 'n reeks risiko's, waaronder prysrisiko's, rentekoersrisiko's en buitelandse valutarisiko's, te verskans en sodoende hul marges te beskerm en te vergroot. Een so 'n finansiële instrument wat ontwikkel is om die risiko's inherent tot finansiële transaksies te verskans, is die opsiekontrak. Met 'n opsie kan die risiko verbonde aan 'n bepaalde finansiële transaksie aan 'n ander party oorgedra word, deur aan daardie party 'n premie te betaal vir sy bereidwilligheid om hierdie risiko te dra. Die gebruik van opsiekontrakte is egter nie net tot risikoverskansing beperk nie. Opsiekontrakte kan ook vir beleggings- en / of spekulatiewe doeleindes gebruik word³.

Ten spyte van hierdie snelle groei in die aanwending van finansiële instrumente, het belastingbeleidmakers in Suid-Afrika tot 'n groot mate die belastinghantering van

---

¹ Van der Berg, 2000: 159

² KPMG, 1996: iii

³ Van der Berg, 2000: 159

afgeleide instrumente verwaarloos. Die Inkomstebelastingwet⁴ neem tans slegs drie soorte finansiële ooreenkomste wat as afgeleide instrumente geklassifiseer kan word, in aanmerking: termynwissel- en opsiekontrakte met betrekking tot buitelandse valuta, rentekoers ruilkontrakte gebaseer op denkbeeldige kapitaalbedrae en opsiekontrakte.

Vanweë die gebrek aan spesifieke wetgewende bepalings wat die belastingaspekte van afgeleides reguleer, moet die algemene beginsels van die Suid-Afrikaanse inkomstebelastingreg op hierdie instrumente toegepas word. Dit gee aanleiding tot onnoukeurige en teenstrydige resultate, hoofsaaklik omdat hierdie beginsels reeds lank voor die wydverspreide gebruik van afgeleides in gesofistikeerde en ingewikkelde transaksies ontwikkel het⁵.

Die belastinggevolge van transaksies waarby afgeleide instrumente betrokke is, is 'n onderwerp van toenemende praktiese belang in Suid-Afrika vanweë die styging in die aantal transaksies in afgeleides. Die inwerkingstelling van kapitaalwinstbelasting in Suid-Afrika het nog 'n verdere dimensie aan die belastinggevolge van afgeleide instrumente toegevoeg.

Indien ag geslaan word op die toename in die aantal en waarde van transaksies in afgeleide instrumente wat deur Suid-Afrikaanse belastingbetalers aangegaan word, is dit noodsaaklik dat duidelikheid rakende die belastinggevolge van hierdie transaksies so spoedig doenlik verkry word. Enige hervorming en hersiende belastingreëls wat van toepassing gemaak word op hierdie instrumente moet baie buigsaam wees, aangesien verdere ontwikkelings in die finansiële instrumente-omgewing uiters dinamies is en bykans daagliks verander.

1.2 Die onderwerp van die studie

Die doel van hierdie studie is om die inkomste- sowel as die kapitaalwinstbelastinggevolge van die verhandeling of aanwending van opsiekontrakte vir beide die houer en die skrywer / verkoper van so 'n kontrak uiteen te sit. Die studie bereik laasgenoemde doelwit deur:

- (a) eerstens die basiese beginsels en kenmerke van 'n opsiekontrak uiteen te sit;

⁴ Wet Nr 58 van 1962. Hierna in hierdie studie "die Wet" genoem.

⁵ Hutton, 1998: 164

- (b) die algemene beginsels van die Suid-Afrikaanse inkomstebelastingreg insake die inkomste of kapitale aard van ontvangstes en toevallings aan die een kant, en betalings en onkoste aan die ander kant, te ondersoek; en
- (c) die spesifieke bepalinge van die Wet aangaande die inkomste- en kapitaalwinstbelastinggevolge van die verhandeling in opsiekontrakte te ontleed.

Die studie het ten doel om die inkomste- sowel as die kapitaalwinstbelastinggevolge van opsiekontrakte wat algemeen in die handel gebruik word en waarop die algemene beginsels van die Suid-Afrikaanse inkomstebelastingreg toegepas moet word, uiteen te sit. Die studie hanteer nie die inkomste- en kapitaalwinstbelastinggevolge van opsiekontrakte waarvoor spesifieke bepalinge in die Wet vervat is nie. Om hierdie rede word die volgende spesifiek by die onderwerp van hierdie studie uitgesluit:

- (a) buitelandse valuta opsiekontrakte soos in Artikel 24I van die Wet bedoel;
- (b) opsiekontrakte op rentekoers-ooreenkomste soos in Artikel 24K van die Wet bedoel; en
- (c) winste deur direkteure of werknemers van maatskappye gemaak ten opsigte van regte om handelseffekte te verkry soos in Artikel 8A van die Wet bedoel.

1.3 Motivering vir die studie

Die belasbaarheid van transaksies waarby afgeleide instrumente betrokke is, is 'n onderwerp van toenemende praktiese belang in Suid-Afrika vanweë die styging in die aantal transaksies in afgeleides. Ten spyte hiervan het belastingbeleidmakers in Suid-Afrika tot 'n groot mate die belastinghantering van afgeleide instrumente verwaarloos. Die Wet neem tans slegs drie soorte finansiële ooreenkomste wat as afgeleide instrumente geklassifiseer kan word, in aanmerking: termynwissel- en opsiekontrakte met betrekking tot buitelandse valuta, rentekoers ruilkontrakte gebaseer op denkbare kapitaalbedrae en opsiekontrakte.

Indien ag geslaan word op die toename in die aantal en waarde van transaksies in afgeleide instrumente wat deur Suid-Afrikaanse belastingbetalers aangegaan word, is dit noodsaaklik dat duidelikheid rakende die belasbaarheid van hierdie transaksies so spoedig doenlik verkry word. Die inwerkingstelling van kapitaalwinstbelasting in Suid-

Afrika het nog 'n verdere dimensie aan die belasbaarheid van afgeleide instrumente toegevoeg.

Beleggers soek toenemend sekerheid oor die ekonomiese-, en dus ook belastinggevolge, wat die gebruik van 'n spesifieke soort finansiële instrument vir hulle inhou. Die skrywer is van mening dat opsiekontrakte een van die mees algemene afgeleide instrumente is wat deur beleggers vir verskansings-, beleggings- of spekulatiewe doeleindes aangewend word.

1.4 Navorsingsontwerp en raamwerk van die studie

Die navorsing is hoofsaaklik gerig op 'n literatuur- en regspraakstudie van suiwer teoretiese aspekte. Vir hierdie doeleindes word van relevante wetgewing, regspraak en menings van erkende belasting- en regskenners oor die onderwerp gebruik gemaak, soos gevind in handboeke en vakydskrifte. Die ondergemelde raamwerk gee 'n gestruktureerde indeling, volgens hoofstukke, van die onderwerp van die studie soos in paragraaf 1.2 omskryf.

1.4.1 Kenmerke van opsiekontrakte

Alvorens 'n studie na die inkomste- en kapitaalwinsbelastinggevolge van opsiekontrakte onderneem word, is dit noodsaaklik om die basiese begrippe onderliggend tot die gebruik van opsiekontrakte te verstaan. Hierdie hoofstuk gee 'n uiteensetting van die kenmerke, partye tot en risiko's verbonde aan die gebruik van opsiekontrakte.

1.4.2 Die kapitale of inkomste aard van ontvangstes en betalings

By gebrek aan spesifieke wetgewing in hierdie verband, is dit nodig om die algemene beginsels van die Suid-Afrikaanse inkomstebelastingreg toe te pas. Met die toepassing van hierdie algemene beginsels is daar hoofsaaklik twee aangeleenthede wat aandag behoort te geniet:

- (a) die kapitale of inkomste aard van ontvangstes en betalings; en

- (b) wanneer inkomste en onkoste wat verband hou met die gebruik van opsiekontrakte vir belastingdoeleindes erken behoort te word, dit wil sê tydsberekening aangeleenthede.

Hierdie hoofstuk gee 'n kort opsomming van die vernaamste regspraak oor die kapitale of inkomste aard van ontvangstes en toevallings asook onkoste en verliese.

1.4.3 Die tydsberekening van die erkenning van ontvangstes en betalings van 'n inkomste aard

Hierdie hoofstuk fokus op die tydsberekening van die erkenning van ontvangstes en betalings wat verband hou met die gebruik van opsiekontrakte. Beide die algemene beginsels rondom die erkenning van ontvangstes en toevallings en ook onkoste en verliese, sowel as die spesifieke bepalings van die Wet in hierdie verband, word ondersoek.

1.4.4 Die inkomstebelastinggevolge van opsiekontrakte

Hierdie hoofstuk ondersoek die inkomstebelastinggevolge van die gebruik van opsiekontrakte. Op grond van die algemene beginsels soos in die voorafgaande twee hoofstukke uiteengesit, word die kapitale of inkomste aard van ontvangstes en betalings asook die tydsberekening van die erkenning van sodanige ontvangstes en betalings, vir beide die houer en die skrywer van 'n opsiekontrak, uiteengesit.

Enkele anomolieë aangaande die inkomstebelastinggevolge van die verhandeling in opsies word uitgelig en voorgestelde nuwe wetgewing in hierdie verband word ook kortliks ondersoek.

1.4.5 Die kapitaalwinsbelastinggevolge van opsiekontrakte

Soos reeds genoem het die inwerkingstelling van kapitaalwinsbelasting in Suid-Afrika 'n verdere dimensie aan die belasbaarheid van afgeleide instrumente toegevoeg. Opsiekontrakte is die enigste afgeleide instrument waarvoor spesifieke bepalings aangaande die kapitaalwinsbelastinggevolge daarvan in die Wet vervat is.

Hierdie hoofstuk ondersoek die kapitaalwinsbelastinggevolge van die gebruik van opsiekontrakte vir beide die houer en die skrywer van so 'n kontrak.

HOOFSTUK 2

KENMERKE VAN 'n OPSIEKONTRAK

2.1 Omskrywing van 'n opsiekontrak

Die onderskeie belastingimplikasies van die verhandeling van opsies vereis 'n basiese kennis van die onderliggende begrippe. Hierdie hoofstuk het ten doel om 'n basiese agtergrond van die relevante begrippe uiteen te sit.

'n Opsiekontrak beskik oor 'n buitengewone eienskap wat dit onderskei van enige ander finansiële instrument deurdat dit aan die houer daarvan 'n reg, maar nie 'n verpligting, verleen om 'n onderliggende instrument of bate teen 'n voorafbepaalde, gekontrakteerde prys gedurende 'n periode of op 'n bepaalde tydstip te koop of te verkoop⁶.

2.2 Tipes opsiekontrakte

Daar word tussen twee basiese tipes opsiekontrakte onderskei:

- (a) 'n opsie om 'n onderliggende bate te koop (koopopsie); en
- (b) 'n opsie om 'n onderliggende bate te verkoop (verkoopopsie).

'n Koopopsie verleen dus aan die houer daarvan die reg, maar nie die verpligting, om 'n sekere hoeveelheid van 'n onderliggende bate teen 'n voorafbepaalde prys te koop⁷. Net so verleen 'n verkoopopsie aan die houer daarvan die reg, maar nie die verpligting, om 'n sekere hoeveelheid van 'n onderliggende bate teen 'n voorafbepaalde prys te verkoop⁸.

Die prys waarteen die onderliggende bate ingevolge die opsiekontrak aangekoop of verkoop kan word, staan as die "uitoefeningsprys"⁹ bekend. Die bedrag wat die houer betaal vir die verkryging van die opsie word 'n premie genoem.

---

⁶ Van der Berg, 1998: 77

⁷ Figlewski et al., 1990: 4

⁸ Figlewski et al., 1990: 7

⁹ Vrylik vertaal deur die skrywer. In Engels algemeen bekend as die sogenaamde "strike price".

‘n Verdere onderskeid is die periode wat die houer van die opsie het om sodanige opsie uit te oefen. ‘n “Amerikaanse” opsie kan op enige tydstip uitgeoefen word vanaf die verkryging daarvan tot en met die vervaldatum soos in die opsiekontrak aangedui¹⁰. ‘n “Europese” opsie kan slegs uitgeoefen word op die vervaldatum soos in die opsiekontrak bepaal¹¹.

‘n Opsie kan geskryf word met betrekking tot ‘n tasbare bate (bv. vaste eiendom), ‘n ontasbare bate (bv. ‘n aandeel) of ‘n denkbeeldige bate (bv. ‘n rentekoers of aandeelindeks). Opsiekontrakte kan of in kontant of deur lewering van die onderliggende bate vereffen word. Uiteraard kan opsies met betrekking tot denkbeeldige bates slegs in kontant vereffen word¹².

2.3 Die partye tot en risiko’s verbonde aan opsiekontrakte

Soos blyk uit bostaande is daar verskillende partye tot ‘n opsiekontrak. Elke party tot die opsie-ooreenkoms het verskillende regte en verpligtinge. Die twee partye betrokke by ‘n opsiekontrak is:

- (a) die skrywer van die opsie wat dan ook die opsiekontrak verkoop; en
- (b) die koper van die opsie wat dan ook die eerste houer van die opsie word.

Die koper of te wel houer van die opsiekontrak is die party wat ‘n onderliggende risiko (byvoorbeeld prysrisiko) verplaas en vir hierdie reg om risiko te verplaas, betaal hy ‘n premie aan die skrywer van die opsie¹³.

Die houer van die opsie kan hierdie opsie aan ‘n volgende party teen vergoeding verkoop en laasgenoemde party word dan die nuwe houer van die opsie. Die oorspronklike skrywer van die opsie bly egter aanspreeklik om te presteer indien die opsie deur die houer uitgeoefen word. Aangesien die skrywer van die opsie aanspreeklik bly vir prestasie ingevolge die opsiekontrak, is daar ‘n kredietrisiko verbonde aan die opsiekontrak.

¹⁰ Figlewski et al., 1990: 5

¹¹ Figlewski et al., 1990: 5

¹² Hutton, 1998: 205

¹³ Van der Berg, 2000: 162

Die risiko behels dat die skrywer nie in staat sal wees om te presteer indien die opsiekontrak teen hom uitgeoefen word nie¹⁴. Hoe kleiner die kredietrisiko wat aan 'n opsiekontrak kleef, hoe groter die verhandelbaarheid van die opsiekontrak in die sekondêre mark¹⁵.

2.3.1 Koopopsie – houer van die opsie

Die houer van 'n koopopsie betaal 'n premie ter verkryging van die opsie. Hierdie opsie verleen aan die houer die reg om 'n onderliggende instrument of bate teen 'n voorafbepaalde prys van die skrywer van die opsie te koop¹⁶. Die houer van die opsie sal slegs die opsie uitoefen indien die huidige markprys van die onderliggende instrument of bate hoër is as die uitoefeningsprys in die opsiekontrak bepaal. Laasgenoemde bied aan die houer die geleentheid om die onderliggende instrument of bate teen die laer uitoefeningsprys ingevolge die opsiekontrak aan te koop en teen die hoër prys in die mark te verkoop om 'n wins te realiseer.

Indien die markprys van die onderliggende instrument laer is as die uitoefeningsprys ingevolge die opsiekontrak, beteken dit dat die instrument teen 'n goedkoper prys in die mark aangekoop kan word. Die houer van die opsie sal in so 'n geval nie die opsie uitoefen nie en die premie verbeur wat by die verkryging van die opsie betaal is. Die maksimum verlies vir die houer van 'n opsie is dus gelykstaande aan die premie betaal by verkryging.

Die gelykbreekpunt vir die houer van 'n koopopsie is dus daardie punt waar die wins op die koop en verkoop van die onderliggende instrument of bate gelykstaande is aan die premie betaal met die verkryging van die opsie. Sodra die markwaarde van die onderliggende instrument verby hierdie gelykbreekpunt beweeg, begin die houer van die opsie 'n wins realiseer terwyl die skrywer van die opsie 'n ooreenstemmende verlies realiseer¹⁷.

¹⁴ Van der Berg, 2000: 162

¹⁵ Van der Berg, 2000: 163. Die sekondêre mark is die mark waar aandele, effekte of ander finansiële instrumente gekoop en verkoop word.

¹⁶ Van der Berg, 2000: 164

¹⁷ Van der Berg, 2000: 164

2.3.2 *Koopopsie – skrywer van die opsie*

Die maksimum wins wat die skrywer van 'n koopopsie kan realiseer, is gelykstaande aan die premie wat hy by die skryf van die opsie ontvang. Die skrywer sal hierdie wins realiseer indien die houer van die opsie besluit om dit nie uit te oefen nie (dit wil sê in gevalle waar die uitoefeningsprys in die opsiekontrak hoër is as die markprys van die onderliggende instrument).

Waar die uitoefeningsprys in die opsiekontrak laer is as die markprys van die onderliggende instrument sal die houer die opsie uitoefen en die skrywer dus 'n verlies realiseer. Die gelykbreekpunt vir die skrywer is dus daardie punt waar die verlies op die onderliggende bate gelykstaande is aan die premie ontvang met die skryf van die opsie¹⁸. Indien die markwaarde van die onderliggende instrument styg tot bokant die gelykbreekpunt begin die skrywer van die opsie 'n verlies realiseer.

2.3.3 *Verkoopopsie – houer van die opsie*

Die houer van 'n verkoopopsie het 'n premie betaal by die verkryging van die opsie en laasgenoemde opsie verleen aan die houer die reg om 'n onderliggende instrument of bate teen 'n voorafbepaalde prys aan die skrywer van die opsie te verkoop¹⁹. Die houer van die opsie sal slegs die opsie uitoefen indien die huidige markprys van die onderliggende instrument of bate laer is as die uitoefeningsprys soos in die opsiekontrak bepaal. Dit bied die houer die geleentheid om die onderliggende instrument of bate teen die laer markprys aan te koop en teen die hoër uitoefeningsprys ingevolge die opsiekontrak aan die skrywer te verkoop en so 'n wins te realiseer.

Indien die markprys van die onderliggende instrument hoër is as die uitoefeningsprys ingevolge die opsiekontrak, beteken dit dat die instrument teen 'n beter prys in die mark verkoop kan word. Die houer van die opsie sal in so 'n geval nie die opsie uitoefen nie en die premie verbeur wat by die verkryging van die opsie betaal is. Die maksimum verlies vir die houer van 'n verkoopopsie is dus weer eens gelykstaande aan die premie betaal by verkryging.

¹⁸ Van der Berg, 2000: 167

¹⁹ Van der Berg, 2000: 167

Die gelykbreekpunt vir die houer van 'n verkoopopsie is dus daardie punt waar die wins op die koop en verkoop van die onderliggende instrument of bate gelykstaande is aan die premie betaal met die verkryging van die opsie. Sodra die markwaarde van die onderliggende instrument benede die gelykbreekpunt daal, begin die houer van die opsie 'n wins realiseer terwyl die skrywer van die opsie 'n ooreenstemmende verlies realiseer²⁰.

2.3.4 Verkoopopsie – skrywer van die opsie

Net soos in die geval van 'n koopsie is die maksimum wins wat die skrywer van 'n verkoopopsie kan realiseer, gelykstaande aan die premie wat hy by die skryf van die opsie ontvang. Die skrywer sal hierdie wins realiseer indien die houer van die opsie besluit om nie die opsie uit te oefen nie (dit wil sê in gevalle waar die uitoefeningsprys in die opsiekontrak laer is as die markprys van die onderliggende instrument).

Waar die uitoefeningsprys in die opsiekontrak hoër is as die markprys van die onderliggende instrument sal die houer die opsie uitoefen en die skrywer dus 'n verlies realiseer. Die gelykbreekpunt vir die skrywer is dus daardie punt waar die verlies op die onderliggende bate gelykstaande is aan die premie ontvang met die skryf van die opsie²¹. Indien die markwaarde van die onderliggende instrument daal tot benede die gelykbreekpunt begin die skrywer van die opsie 'n verlies realiseer.

2.4 Prysbeplating van 'n opsie

Die prys wat vir die verkryging van 'n opsie betaal word, staan as die “premie” bekend. Die omvang van hierdie premie word deur die volgende twee faktore bepaal²²:

- (a) die intrinsieke waarde van die opsie; en
- (b) die tydwaarde van die opsie.

²⁰ Van der Berg, 2000: 168

²¹ Van der Berg, 2000: 168

²² Figlewski et al., 1990: 28

2.4.1 *Intrinsieke waarde van 'n opsie*

Die intrinsieke waarde van 'n opsie is die wins of verlies wat deur die houer van die opsie gerealiseer sal word indien die opsie onmiddellik uitgeoefen word en die premie wat betaal word, geïgnoreer word²³. Dit is dus die verskil tussen die uitoefeningsprys in die opsiekontrak en die markprys van die onderliggende instrument beperk tot nul²⁴. Die invloed van die intrinsieke waarde van 'n opsie op die prys daarvan is dus beperk tot nul, aangesien 'n premie nooit minder as nul kan wees nie.

Indien die houer van 'n opsie 'n wins gaan realiseer as die opsie dadelik uitgeoefen word, is die opsie “in-the-money”²⁵ en is die intrinsieke waarde van die opsie positief. Laasgenoemde sal die geval wees indien:

- (a) die uitoefeningsprys laer is as die markprys van die onderliggende instrument in die geval van 'n koopopsie; of
- (b) die uitoefeningsprys hoër is as die markprys van die onderliggende instrument in die geval van 'n verkoopopsie.

Indien die houer van 'n opsie 'n verlies gaan realiseer as die opsie dadelik uitgeoefen word, is die opsie “out-of-the-money”²⁶ en is die intrinsieke waarde van die opsie negatief, beperk tot nul. Laasgenoemde sal die geval wees indien:

- (a) die uitoefeningsprys hoër is as die markprys van die onderliggende instrument in die geval van 'n koopopsie; of
- (b) die uitoefeningsprys laer is as die markprys van die onderliggende instrument in die geval van 'n verkoopopsie.

Indien die uitoefeningsprys gelykstaande is aan die markprys van die onderliggende instrument word gesê dat die opsie “at-the-money”²⁷ is en is die intrinsieke waarde gelyk aan nul.

²³ Van der Berg, 2000: 169

²⁴ Van der Berg, 2000: 169

²⁵ By gebrek aan Afrikaanse begrippe word die Engelse begrippe gebruik.

²⁶ By gebrek aan Afrikaanse begrippe word die Engelse begrippe gebruik.

²⁷ By gebrek aan Afrikaanse begrippe word die Engelse begrippe gebruik.

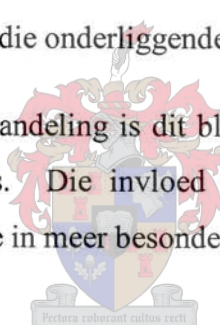
2.4.2 Die tydwaarde van 'n opsie

Die tydwaarde van 'n opsie kombineer al daardie faktore of parameters wat die moontlikheid beïnvloed dat die prys van die onderliggende instrument so beweeg dat die opsie in waarde sal toeneem²⁸.

Hierdie parameters kan beskryf word as:

- (a) die omvang van die verskil tussen die uitoefeningsprys en die markwaarde van die onderliggende instrument;
- (b) die tyd oor tot die uitoefeningsdatum van die opsie;
- (c) die korttermyn risikovrye rentekoers waarteen geld geleen kan word;
- (d) die vatbaarheid van die onderliggende instrument vir prysveranderinge; en
- (e) die huidige markwaarde van die onderliggende instrument²⁹.

Vir die doeleindes van hierdie verhandeling is dit bloot nodig om kennis te neem van wat 'n opsie se tydwaarde behels. Die invloed van bogenoemde faktore op die tydwaarde van 'n opsie word dus nie in meer besonderhede bespreek nie.

2.5 Verhandeling van opsies

Tot redelik onlangs was daar geen standaard of formele beurs waarop opsies verhandel is nie. Opsies is op die informele of sogenaamde oor-die-toonbank³⁰ mark tussen partye verhandel met die gevolg dat opsiekontrakte in die algemeen glad nie gestandaardiseer was nie. Vandag nog vind baie verhandeling in opsiekontrakte op hierdie wyse plaas³¹.

²⁸ Van der Berg, 2000: 170

²⁹ Van der Berg, 2000: 170

³⁰ Sogenaamde "over the counter" verhandeling.

³¹ Van der Berg, 2000: 175

Die onderskeie finansiële beurse in samewerking met die JEB³² het egter gepoog om sekere opsiekontrakte te standaardiseer. So byvoorbeeld is opsies op termynkontrakte beskikbaar op SAFEX³³. “Warrants”³⁴ is opsies om sekere genoteerde aandele te koop of te verkoop en word in eie reg ook op die JEB verhandel.

Opsies wat op erkende finansiële beurse verhandel, verskil in sekere opsigte van opsies wat in die informele mark verhandel. Twee van die vernaamste verskille is:

- (a) elektroniese verhandeling vind plaas op die erkende finansiële beurse; en
- (b) premies word nie betaal op opsies wat op SAFEX verhandel nie. Die opsiepryse (premies) word elke dag na die markwaarde van die opsie herwaardeer en verskille van een dag na die volgende word op ‘n daaglikse basis tussen skrywers en houters vereffen³⁵.

2.6 Opsiestrategieë

Vir die doeleindes van hierdie verhandeling is dit onnodig om die onderskeie opsiestrategieë in besonderhede te bespreek. Dit is voldoende om te meld dat koop- en verkoopopsies op verskeie maniere deur beide die skrywer en die houer aangewend kan word om veral risiko’s verbonde aan die prysbewegings van onderliggende instrumente en bates te verskans³⁶.

³² Johannesburgse Effektebeurs

³³ South African Futures Exchange

³⁴ By gebrek aan Afrikaanse begrippe word die Engelse begrippe gebruik.

³⁵ Van der Berg, 2000: 176

³⁶ Van der Berg, 2000: 179

HOOFSTUK 3

KAPITALE OF INKOMSTE AARD VAN ONTVANGSTES EN BETALINGS

3.1 *Inleiding*

Transaksies waarby afgeleide finansiële instrumente betrokke is, gee normaalweg tot drie tipes betalings aanleiding³⁷:

- (a) Betalings gemaak of ontvang by die aanvang van die transaksie (byvoorbeeld premies); of
- (b) Gereelde betalings oor die leeftyd van die transaksie (byvoorbeeld periodieke ruiloorreenskomsbetalings); of
- (c) Winste of verliese by die realisasie van die instrument of die termynverloop van die transaksie.

Vanweë die gebrek aan spesifieke wetgewende bepalinge wat die belastingaspekte van afgeleides reguleer, moet die algemene beginsels van die Suid-Afrikaanse inkomstebelastingreg op hierdie instrumente en gevolglike ontvangstes en betalings toegepas word.

By die toepassing van hierdie algemene beginsels is die skrywer van mening dat daar hoofsaaklik twee aangeleenthede is wat aandag behoort te geniet:

- (a) Die kapitale of inkomste aard van ontvangstes en betalings; en
- (b) Wanneer inkomste en ook onkoste wat verband hou met die gebruik van opsiekontrakte vir belastingdoeleindes erken behoort te word, dit wil sê tydsberekening aangeleenthede.

Hierdie hoofstuk gee 'n kort opsomming van die vernaamste regspraak aangaande die riglyne of te wel toetse wat ons howe toepas om te bepaal of ontvangstes en betalings van 'n kapitale aard is al dan nie.

---

³⁷ Hutton, 1998: 164

Met 'n deeglike begrip van hierdie riglyne is die skrywer van mening dat enige betrokke feitestel waarby die realisasie van opsiekontrakte teen 'n wins betrokke is, met vertroue aangepak kan word. Dieselfde geld vir die uitoefening van 'n opsiekontrak en die gepaardgaande realisasie van die bate onderliggend tot die opsiekontrak teen 'n wins. Dit word aan die hand gedoen dat die wese van die ondersoek in beide gevalle dieselfde is.

3.2 *Ontvangstes en toevallings*

3.2.1 *Agtergrond*

Ingevolge die bepalings van artikel 5(1) van die Wet word inkomstebelasting op die “belasbare inkomste” van 'n belastingpligtige gehef. Die beginpunt in die berekening van 'n belastingpligtige se “belasbare inkomste” is 'n bepaling van daardie belastingpligtige se “bruto inkomste” soos in artikel 1 van die Wet omskryf. Artikel 1 van die Wet sluit alle ontvangstes en toevallings van 'n belastingpligtige by sy “bruto inkomste” in, uitgesonderd daardie ontvangstes en betalings wat van 'n kapitale aard is.

Sedert 1 Oktober 2001 word alle belasbare kapitaalwinste³⁸ by die belasbare inkomste van 'n belastingpligtige ingereken³⁹. Die skrywer doen aan die hand dat die inkomstebelastingaard van ontvangstes en toevallings egter steeds belangrik is, aangesien ontvangstes en toevallings van 'n kapitale aard tans teen laer effektiewe koerse belas word as wat die geval is met ontvangstes en toevallings van 'n inkomste aard.

Die frase “ontvangste en toevallings van 'n kapitale aard” is nie in die omskrywing van “bruto inkomste” gedefinieer nie. Die wetgewer het dit aan die howe oorgelaat om die omstandighede te identifiseer waaronder hierdie frase van toepassing sal wees.

Dit blyk duidelik uit die omskrywing van “bruto inkomste” dat 'n ontvangste of toevalling binne een van die volgende twee kategorië moet val – dit is of van 'n inkomste of van 'n kapitale aard⁴⁰.

³⁸ Paragraaf 10 van die Agste Bylae tot die Wet.

³⁹ Artikel 26A van die Wet.

⁴⁰ *Crowe v CIR 1930 AD 122, 4 SATC 133 bl. 136*

Daar is geen middeleg of klassifikasie nie. Soos appelregter Davis in *Pyott Ltd v CIR*⁴¹ tereg opgemerk het:

“This is a half-way house of which I have no knowledge.”

In *CIR v Pick ‘n Pay Employee Share Purchase Trust*⁴² maak appelregter Smalberger die volgende opmerking oor die aard van die verskillende toetse of riglyne wat bestaan om die inkomstebelastingaard van ‘n ontvangste of toevalling te bepaal:

“There are a variety of tests for determining whether or not a particular receipt is one of a revenue or capital nature. They are laid down as guidelines only - there being no single infallible test of invariable application.” (Skrywer se beklemtoning)

3.2.2 *Bewyslas en die belastingpligtige se getuienis*

Die las om te bewys dat ‘n spesifieke ontvangste van ‘n kapitale aard is, berus op die belastingpligtige⁴³. Die hoewe het daarom bevind dat dit in die belang van geregtigheid is dat die belastingpligtige se getuienis met groot sorg oorweeg en die nodige gewig daaraan verleen moet word⁴⁴.

Die hoewe het egter bygevoeg dat alhoewel volle oorweging aan die belastingpligtige se getuienis en die geloofwaardigheid daarvan geskenk moet word, daar op al die getuienis, omstandighede en waarskynlikhede gelet moet word. Die getuienis van die belastingpligtige moet nie sondermeer aanvaar word nie, maar moet saam met al die ander getuienis in die saak oorweeg word⁴⁵.

‘n Natuurlike persoon kan uiteraard oor sy eie handelinge getuienis lewer. In die geval van ‘n maatskappy het die hoewe telkens die getuienis van die persone, wat in beheer van die betrokke maatskappy was, aangaande die handelinge van die maatskappy aanvaar⁴⁶.

⁴¹ *Pyott Ltd v CIR*, 13 SATC 121, 1945 AD 128, bl. 126

⁴² *CIR v Pick ‘n Pay Employee Share Purchase Trust*, 1992 4 (SA) 39 (A), 54 SATC 271, bl. 279

⁴³ Artikel 82 van die Wet

⁴⁴ *ITC 1185 (1972) 35 SATC 122 bl. 124, Malan v KBI 1983 3 SA 1 (A), 45 SATC 59 bl. 77*

⁴⁵ *ITC 1071 (1963) 27 SATC 185 bl. 187, ITC 1185 (1972) 35 SATC 122 bl. 123, Malan v KBI 1983 3 SA 1 (A), 45 SATC 59 bl. 76 en 77, CIR v Visser 1937 TPD 77, 8 SATC 271 bl. 276*

⁴⁶ *John Bell & Co (Pty) Ltd v SIR 1976 4 SA 415 (A), 38 SATC 87 bl. 98, SIR v The Trust Bank of Africa Ltd 1975 2 SA 652 (A), 37 SATC 87 bl. 106, Elandsheuwel Farming (Edms) Bpk v SBI 1978 1 SA 101 (A), 39 SATC 163 bl. 175 en 176, CIR v Richmond Estates (Pty) Ltd 1956 1 SA 602 (A), 20 SATC 355 bl. 361*

3.2.3 *Kapitaal produktief aangewend*

By gebrek aan 'n statutêre definisie vir die begrip “kapitaal” of “van 'n kapitale aard” het die hof telkens na die ekonomiese betekenis van die begrip gekyk vir leiding. Verwys in die verband na regter Innes se opmerkings in *CIR vs George Forest Timber Co Ltd*⁴⁷. Regter Innes sê dat dit noodsaaklik is om daardie eienskappe wat kapitaal van inkomste onderskei in gedagte te hou en verwys dan na regter Wessels se opmerking in *COT v Booysens Estates Ltd*⁴⁸.

In die *Booyens Estates* saak maak regter Wessels die stelling dat inkomste as 'n reël die gevolg is van “kapitaal produktief aangewend”⁴⁹.

Waar die kapitaal wat die belastingpligtige aanwend 'n bate is wat hy verkoop, is die vraag of die bate bloot as 'n realisasie van vaste kapitaal verkoop is en of die bate as deel van “capital productively employed” verkoop is. Indien dit bloot die realisasie van 'n bate teen 'n verhoogde waarde is, is die ontvangste van 'n kapitale aard. Waar die ontvangste egter die gevolg is van “capital productively employed” is dit van 'n inkomste aard⁵⁰.

Die hof het by verskeie geleenthede beslis dat 'n belastingpligtige sy kapitale bates teen 'n verhoogde waarde kan realiseer sonder dat enige gepaardgaande ontvangste of toevalling van 'n inkomste aard sal wees, indien dit wat die belastingpligtige doen blote realisasie en nie “kapitaal produktief aangewend” is nie⁵¹.

Regter Innes maak in *Overseas Trust Corporation Ltd v CIR*⁵² die volgende opmerking in hierdie verband:

“Where an asset was realised at a profit as a mere change of investment there was no difference in character between the amount of enhancement and the balance of the proceeds.”

⁴⁷ *CIR vs George Forest Timber Co Ltd* 1924 AD 516, 1 SATC 20 bl. 21 en 22

⁴⁸ *COT v Booysens Estates Ltd* 1918 AD 576, 32 SATC 10 bl. 15

⁴⁹ Vrylik vertaal deur die skrywer. In Engels “capital productively employed”.

⁵⁰ *COT v Booysens Estates Ltd* 1918 AD 576, 32 SATC 10, Wessels op bl. 16 en Innes op bl. 25

⁵¹ *CIR v Stott* 1928 AD 252, 3 SATC 253 bl. 261

⁵² *Overseas Trust Corporation Ltd v CIR* 1926 AD 444, 2 SATC 71 bl. 75

Die blote besluit om 'n bate te verkoop, selfs teen 'n verhoogde waarde, is nie voldoende bewys dat enige gepaardgaande ontvangste dus van 'n inkomste aard is nie⁵³.

Regter Clentivres maak in *CIR v Paul*⁵⁴ die volgende opmerking in die verband:

"... it would be contrary to human nature for any person to intend to sell an asset at a loss; when circumstances are such that he decides to sell, he naturally endeavours to get the best price possible."

Ingevolge regter Wessels in die *John Bell*⁵⁵ saak word "nog iets" benodig om die karakter van die bate sodanig te verander dat 'n ontvangste of toevalling van 'n inkomste aard sal wees. Hy beskryf die "nog iets" as volg:

"For example, the taxpayer must already be trading in the same or similar kinds of assets, or he then and there starts some trade or business or embarks on some scheme for selling such assets for profit, and, in either case, the asset in question is taken into or used as his stock-in-trade." (Skrywer ~~se~~ beklemtoning)

Indien dit wat die belastingpligtige doen, dus neerkom op die beoefening van 'n besigheid, sal enige ontvangstes of toevallings vanweë die verkoop van 'n bate in die beoefening van die besigheid, van 'n inkomste aard wees.

3.2.4 Beoefening van 'n besigheid / besigheidshandeling

Bogenoemde toets is relevant waar 'n bate verkoop word en is reeds in 1904 in 'n Skotse hof deur Lord Justice Clerk in *Californian Copper Syndicate v Inland Revenue*⁵⁶ neergelê.

Regter Nicholas haal die relevante paragrawe van daardie uitspraak in *CIR v Pick 'n Pay Employee Share Purchase Trust*⁵⁷ aan:

"It is quite a well-settled principle in dealing with questions of assessment of income-tax, that where the owner of an ordinary

⁵³ *John Bell & Co (Pty) Ltd v SIR* 1976 4 SA 415 (A), 38 SATC 87 bl. 103

⁵⁴ *CIR v Paul* 1956 3 SA 335 (A), 21 SATC 1, bl. 8 en 9

⁵⁵ *John Bell* 1976 4 SA 415 (A), 38 SATC 87 bl. 103

⁵⁶ *Californian Copper Syndicate v Inland Revenue* (1904) 41 Sc LR 691 at 694

⁵⁷ *CIR v Pick 'n Pay Employee Share Purchase Trust*, 1992 4 (SA) 39 (A), 54 SATC 271 bl. 291

investment chooses to realise it, and obtains a greater price for it than he originally acquired it at, the enhanced price is not profit in the sense of Schedule D of the Income-Tax Act of 1812, and therefore assessable to income-tax. But it is equally well established that enhanced values obtained from realisation or conversion of securities may be so assessable where what is done is not merely a realisation or change of investment, but an act done in what is truly the carrying on or carrying out of a business. The simplest case is that of a person or association of persons buying and selling lands or securities speculatively in order to make a gain, dealing in such investments as a business and thereby seeking to make profits.

There are many companies which in their very inception are formed for such a purpose, and in these cases it is not doubtful that where they make a gain by realisation, the gain they make is liable to be assessed for income-tax.

What is the line which separates the two classes of cases may be difficult to define, and each case must be considered according to its facts, the question to be determined being, is the sum of gain that has been made a mere enhancement of value by realising a security, or is it, again, made by an operation of business in carrying out a scheme for profit-making. (Skrywer se beklemtoning)⁵⁸

Die Suid-Afrikaanse howe het 'n onderskeid getref in die omstandighede waarin die toets as “the carrying on or carrying out of a business” en as “an operation of business in carrying out a scheme for profit-making” toegepas behoort te word.

“...carrying on or carrying out of a business” impliseer 'n mate van kontinuïteit⁵⁹. Om hierdie riglyn toe te pas moet die aard en omvang van die normale besigheidsaktiwiteite identifiseer word⁶⁰. Sodra die aard en omvang van die normale besigheidsaktiwiteite van 'n belastingpligtige geïdentifiseer is, kan bepaal word of 'n spesifieke transaksie

⁵⁸ Die aanhaling word volledig verskaf aangesien ons howe by verskeie geleenthede daarna verwys het en dit die kern van die skrywer se verdere opmerkings vorm.

⁵⁹ *Stephan v CIR* 1919 WLD 1, 32 SATC 54 bl. 61, *CIR v Stott* 1928 AD 252, 3 SATC 253 bl. 260

⁶⁰ *COT v Booysens Estates Ltd* 1918 AD 576, 32 SATC 10 bl. 17, *Crowe v CIR* 1930 AD 122, 4 SATC 133 bl. 142 en 143

binne hierdie besigheidsaktiwiteite van die belastingpligtige val al dan nie. Indien wel, sal enige ontvangste of toevalling van 'n inkomste aard en dus belasbaar wees.

Die belangrikheid van die aard van die belastingpligtige se normale besigheidsaktiwiteite word onderstreep deur die volgende opmerking van regter Maritz in *CIR v Visser*⁶¹:

“...for what is principal or tree in the hands of one man may be interest or fruit in the hands of another.”

Die hof bepaal dat 'n mate van kontinuïteit veral in die geval van 'n individu belangrik is. In die geval van 'n maatskappy is kontinuïteit nie so belangrik nie en kan 'n enkele transaksie die beoefening van 'n besigheid wees indien dit binne die verklaarde doelstellings van die maatskappy val⁶².

Daar is by verskeie geleenthede beslis dat in die geval van 'n maatskappy gekyk moet word na sy doelstellings, soos vervat in sy akte en statute, asook na sy werklike handelinge om die aard van sy normale besigheidsaktiwiteite te bepaal⁶³.

Die skrywer stem egter saam met regter Holmes se uitspraak in *Natal Estates Ltd v SIR*⁶⁴ dat die blote feit dat 'n maatskappy se verklaarde doelstellings die verkoop van 'n spesifieke tipe bate magtig, nie noodwendig beteken dat dit deel van daardie maatskappy se normale besigheid is om die tipe bate te verkoop nie. Die werklike handelinge van 'n maatskappy is dus, soos reeds hierbo genoem, ook van belang om die aard van die maatskappy se besigheidsaktiwiteite te bepaal. Laasgenoemde word ondersteun deur regter Trollip se woorde in *JM Malone Trust v SIR*⁶⁵:

“Of greater importance than the cold print of the objects clauses are the actualities of the situation...”

⁶¹ *CIR v Visser* 1937 TPD 77, 8 SATC 271 bl. 276

⁶² *CIR v Lydenburg Platinum Ltd* 1929 AD 137, 4 SATC 8 bl. 16, *CIR v Pick 'n Pay Employee Share Purchase Trust* 1992 4 SA 39 (A), 54 SATC 271 bl. 292, *CIR v Stott* 1928 AD 252, 3 SATC 253 bl. 260

⁶³ *COT v Booysens Estates Ltd* 1918 AD 576, 32 SATC 10 bl. 17, *CIR v Lydenburg Platinum Ltd* 1929 AD 137, 4 SATC 8 bl. 17

⁶⁴ *Natal Estates Ltd v SIR* 1975 SA 177 (A), 37 SATC 193 bl. 215

⁶⁵ *JM Malone Trust v SIR* 1977 2 SA 819 (A), 39 SATC 83 bl. 92

In die geval van 'n individu en ook geïsoleerde transaksies waar kontinuïteit dus ontbreek, het die hof tot die gevolgtrekking gekom dat die korrekte riglyn eerder “an operation of business in carrying out a scheme for profit-making” is⁶⁶.

Hierdie toets bevat twee elemente, naamlik “an operation of business” en “a scheme for profit-making”. Die skrywer is van mening dat beide ‘n besigheidsbedrywigheid of transaksie asook ‘n winsmotief teenwoordig moet wees alvorens ‘n ontvangste of toevalling van ‘n inkomste aard sal wees.

In *CIR v Pick 'n Pay Employee Share Purchase Trust*⁶⁷ het regter Smalberger bevind dat die tweede element van die toets afwesig was en die ontvangstes en toevallings van die trust dus nie van ‘n inkomste aard was nie.

Die onderskeie elemente van hierdie toets word vervolgens in meer besonderhede ondersoek. In *Stephan v CIR*⁶⁸ verwys regter Mason na *Smith v Anderson*⁶⁹ waar “business” soos volg gedefinieer is:

“anything which occupies the time and attention of a man for the purpose of profit...”

Regter Mason gaan voort deur by te voeg:

“It may be somewhat wide, but it supplies the criterion, namely, whether the transaction was undertaken with the direct and primary object of making a profit and not with a mere hope of making an ultimate profit incidentally in carrying out another purpose.”
(Skrywer se beklemtoning)

Die teenwoordigheid al dan nie van die tweede element, ‘n winsmotief, is dus belangrik.

Hierdie wins moet egter meer as ‘n blote verwagting, hoop of bloot toevallig of insidenteel wees om van ‘n inkomste aard te wees⁷⁰.

⁶⁶ *Liquidator Rhodesia Metals Ltd v COT* 1938 AD 282, 9 SATC 363 bl. 367, *CIR v Pick 'n Pay Employee Share Purchase Trust* 1992 4 SA 39 (A), 54 SATC 271 bl. 279, 280 asook bl. 291

⁶⁷ *CIR v Pick 'n Pay Employee Share Purchase Trust* 1992 4 SA 39 (A), 54 SATC 271 bl. 281

⁶⁸ *Stephan v CIR* 1919 WLD 1, 32 SATC 54 bl. 61

⁶⁹ *Smith v Anderson* (15 Ch.D. 258)

⁷⁰ *African Life Investment Corporation (Pty) Ltd v SIR* 1969 4 SA 259 (A), 31 SATC 163 bl. 178, *Realisation Company v COT* 1951 1 SA 177 (SR), 17 SATC 139 bl. 157, *CIR v Pick 'n Pay Employee Share Purchase Trust* 1992 4 SA 39 (A), 54 SATC 271 bl. 280

Regter Mason maak in die *Stephan*⁷¹ saak die verdere opmerking dat:

“The words trade or business may mean some established trade or business carried on by a person, or may denote any transaction of the character of trade or business in accordance with the definition of Smith v Anderson...” (Skrywer se beklemtoning)

In die toepassing van hierdie riglyn identifiseer die hof telkens die tipiese eienskappe van ‘n besigheidstransaksie of handeling en vergelyk dan hierdie tipiese eienskappe met die eienskappe van die betrokke transaksie voor die hof⁷².

Op grond van die omstandighede vel die hof dan ‘n waarde-oordeel of dit wat die belastingpligtige gedoen het “an operation of business” was al dan nie.

Die “kapitaal produktief aangewend” en die “besigheids” riglyne hierbo bespreek, moet nie in isolasie beskou word nie. Die twee riglyne word as volg deur regter Innes in *COT v Booyens Estates Ltd*⁷³ gekoppel:

“Now a company can only employ its capital in order to earn profit by embarking it in some enterprise or business which the company was formed to undertake” (Skrywer se beklemtoning)

Regter Innes koppel weer die twee toetse in *Overseas Trust Corporation Ltd v CIR*⁷⁴ waar hy na die *Californian Copper Syndicate* saak verwys:

“But where the profit was, in the words of an eminent Scotch Judge... ‘a gain made by an operation of business in carrying out a scheme for profit-making’, then it was revenue derived from capital productively employed, and must be income.” (Skrywer se beklemtoning)

⁷¹ *Stephan v CIR* 1919 WLD 1, 32 SATC 54 bl. 61

⁷² *Crowe v CIR* 1930 AD 122, 4 SATC 133 bl. 138, *Stephan v CIR* 1919 WLD 1, 32 SATC 54 bl. 59, *CIR v Stott* 1928 AD 252, 3 SATC 253 bl. 257, *Natal Estates Ltd v SIR* 1975 4 SA 177 (A), 37 SATC 193 bl. 220, *SIR v The Trust Bank of Africa Ltd* 1975 2 SA 652 (A), 37 SATC 87 bl. 104 en 105, *CIR v Pick ‘n Pay Employee Share Purchase Trust* 1992 4 SA 39 (A), 54 SATC 271 bl. 280

⁷³ *COT v Booyens Estates Ltd* 1918 AD 576, 32 SATC 10 bl. 25

⁷⁴ *Overseas Trust Corporation Ltd v CIR* 1926 AD 444, 2 SATC 71 bl. 75

3.2.5 Bedoeling van die belastingpligtige

Die hof het bevind dat die bedoeling waarmee 'n belastingpligtige 'n bate bekom een van die belangrikste faktore is om te onderskei tussen blote realisasie en die beoefening van 'n besigheid of 'n besigheidsbedrywigheid⁷⁵.

In gevalle waar 'n individuele belastingpligtige meer as een bedoeling met die verkryging van 'n bate het, het die hof oor die algemeen bevind dat die dominante "causa" bepaal moet word. Hierdie dominante "causa" of doel moet ook oorheersend teenoor die ander faktore wees⁷⁶.

Die hof het egter beslis dat die toets vir 'n maatskappy effens verskil. 'n Maatskappy mag, in ooreenstemming met sy verklaarde doelstellings, 'n sekondêre doel hê en 'n transaksie in ooreenstemming met so 'n sekondêre doel sal 'n ontvangste of toevalling van 'n inkomste aard tot gevolg hê⁷⁷.

In *CIR v Nussbaum*⁷⁸ het regter Howie beslis dat die beginsel van 'n sekondêre doel, soos neergelê in die *African Life Investment* saak, ook op 'n individu van toepassing kan wees.

Die bedoeling waarmee 'n belastingpligtige 'n bate bekom, is egter nie die enigste faktor wat die hof oorweeg nie. In *Natal Estates Ltd v SIR*⁷⁹ som regter Holmes die faktore op wat na sy mening belangrike oorwegings is. Hy kom tot die gevolgtrekking dat die lys van faktore nie noodwendig omvattend is nie en nie een van die faktore op sigself deurslaggewend is nie.

Daar moet na die totaliteit van al die faktore gekyk word om te bepaal of die belastingpligtige die "Rubicon" oorgesteek het en oorgegaan het om 'n besigheid of 'n skema van winsbejag te beoefen al dan nie deur die spesifieke bate as bedryfskapitaal aan te wend. (Die vaste versus bedryfskapitaal riglyn word later in meer besonderhede bespreek.)

⁷⁵ ITC 1185 (1972) 35 SATC 122 bl. 123, *CIR v Stott* 1928 AD 252, 3 SATC 253 bl. 261 en 262

⁷⁶ ITC 1185 (1972) 35 SATC 122 bl. 123, *SR v Levy* 1952 2 SA 413 (A), 18 SATC 127 bl. 135 en 136, *CIR v Paul* 3 SA 335 (A), 21 SATC 1 bl. 9, *African Life Investment Corporation (Pty) Ltd v SIR* 1969 4 SA 259 (A), 31 SATC 163 bl. 176 en 178, *Bloch v SIR* 1980 2 SA 401 (K), 42 SATC 7 bl. 14

⁷⁷ *African Life Investment Corporation (Pty) Ltd v SIR* 1969 4 SA 259 (A), 31 SATC 163 bl. 175 en 176, *Barnato Holdings Ltd v SIR* 1978 2 SA 440 (A), 40 SATC 75 bl. 89, 90 en 92

⁷⁸ *CIR v Nussbaum* (1996) 58 SATC 283 bl. 292

⁷⁹ *Natal Estates Ltd v SIR* 1975 4 SA 177 (A), 37 SATC 193 bl. 220

Regter Wessels maak dan ook tereg in *CIR v Stott*⁸⁰ die opmerking dat:

“... in order to convert what was on the face of it an ordinary investment of surplus funds into a profitmaking business there must be proof of some special acts which in the ordinary experience of men showed that the taxpayer had conceived some scheme for profit-making and had made it his business to carry it out.” (Skrywer se beklemtoning)

In die toepassing van bogenoemde riglyne het die hof telkens na die “bedoeling” van die belastingpligtige verwys. Broomberg⁸¹ is van mening dat daar tussen “doel”, “bedoeling” en “oorweging”⁸² onderskei moet word.

Waar ‘n belastingpligtige besluit om ‘n bate te realiseer is dit van nature sy bedoeling en dus ook ‘n belangrike oorweging om die bate teen ‘n wins te realiseer. Hierbo is reeds verwys na die volgende aanhaling uit die *Paul*⁸³ saak:

“... it would be contrary to human nature for any person to intend to sell an asset at a loss; when circumstances are such that he decides to sell, he naturally endeavours to get the best price possible.”

Van meer belang is egter die motief of doel agter die besluit om die bate te verkoop. Die motief mag wel van ‘n kapitale aard wees.

Regter Botha maak in die *Trust Bank*⁸⁴ saak die volgende stelling in die verband:

“In an enquiry as to the intention with which a transaction was entered into for the purpose of the law relating to income tax, a court of law is not concerned with that kind of subjective state of mind required for the purposes of criminal law, but rather with the purpose for which the transaction was entered into.” (Skrywer se beklemtoning)

⁸⁰ *CIR v Stott* 1928 AD 252, 3 SATC 253 bl. 262

⁸¹ Broomberg, 1998: 69

⁸² Vrylik vertaal deur die skrywer. “Motive, “intention” en “contemplation” in die oorspronklike Engelse teks.

⁸³ *CIR Paul* 1956 3 SA 335 (A), 21 SATC 1 bl. 8 en 9

⁸⁴ *SIR v The Trust Bank of Africa Ltd* 1975 2 SA 652 (A), 37 SATC 87 bl. 106

In die *Lydenburg Platinum*⁸⁵ saak kom regter Stratford tot die gevolgtrekking dat die winsgewende verkoop van die eiendom wel een van die belastingpligtige se oorwegings was. Regter Watermeyer verwys egter in die *Pick 'n Pay Employee Share Purchase Trust*⁸⁶ saak na die aanhaling hierbo uit die *Trust Bank* saak en kom dan tot die gevolgtrekking dat die waarskynlikheid van 'n wins, as blote oorweging, nie deurslaggewend is nie en daar na die werklike motief of doel vir die verkoop van die aandele gekyk moet word.

In die lig van bogenoemde is dit voldoende om te sê dat die onderskeid tussen “doel”, “bedoeling” en “oorweging” altyd in gedagte gehou moet word in die toepassing van die riglyne in hierdie hoofstuk bespreek.

3.2.6 *Vaste- versus bedryfskapitaal*

Hierdie riglyn is deur die hof toegepas in die konteks van die “carrying on of a business” en “an operation of business” riglyn en spesifiek in gevalle waar wel 'n besigheid beoefen is. Die hof het tot die gevolgtrekking gekom dat die verkoop van bedryfskapitaal, in teenstelling met die verkoop van vaste kapitaal, tot 'n belasbare ontvangste of toevalling aanleiding sal gee.

In *Estate AG Bourke v CIR*⁸⁷ beklemtoon regter Hoexter dat die klassifikasie van kapitaal in hierdie twee kategorië op enige gegewe tydstip nie noodwendig permanent is nie en dat die doel waarvoor die kapitaal op daardie tydstip aangewend word belangrik is. In die verband verwys hy na die volgende aanhaling uit die *Ammonia Soda Company Ltd v Chamberlain*⁸⁸ saak:

“It must not, however, be assumed that the division into which capital thus falls is permanent. The language is merely used to describe the purpose to which it is for the time being appropriated.” (Skrywer se beklemtoning)

Regter Hoexter gaan voort om te beklemtoon dat die aard van die belastingpligtige se spesifieke bedryf dus van groot belang is, aangesien die vaste kapitaal in een besigheid,

⁸⁵ *CIR v Lydenburg Platinum Ltd* 1929 AD 137, 4 SATC 8 bl.18

⁸⁶ *CIR v Pick 'n Pay Employee Share Purchase Trust* 1992 4 SA 39 (A), 54 SATC 271 bl. 281

⁸⁷ *Estate AG Bourke v CIR* 1991 1 SA 661 (A), 53 SATC 86 bl. 94

⁸⁸ *Ammonia Soda Company Ltd v Chamberlain* 1918 1 Ch 266 (CA) bl. 286

bedryfskapitaal in 'n ander tipe besigheid kan wees. Die aanhaling uit die *Visser*⁸⁹ saak hierbo ondersteun hierdie stelling.

Die hoewe het verskeie definisies neergelê om te onderskei tussen vaste- en bedryfskapitaal. In *CIR v George Forest Timber Co Ltd*⁹⁰ tref regter Innes die volgende onderskeid:

“Capital, it should be remembered, might be either fixed or floating. The substantial difference was that floating capital was consumed and disappeared in the very process of production, while fixed capital did not; though it produced fresh wealth it remained intact. The distinction was relative, for even fixed capital, such as machinery, did gradually wear away and required to be renewed.” (Skrywer se beklemtoning)

Hy gaan voort deur te sê dat die opbrengs van bedryfskapitaal in 'n besigheid van 'n inkomste aard sal wees en dat die opbrengs van vaste kapitaal, in die algemeen, blote realisasie en dus van 'n kapitale aard sal wees.

Ingevolge regter Holmes⁹¹ is die kritiese vraag voor die hof of die belastingpligtige die grond as belegging gehou het, en of hy die grond as bedryfskapitaal gehou het in 'n besigheid ingevolge waarvan hy grond ontwikkel en verkoop. Hy verwys weer daarna dat bepaal moet word of die grond as deel van die belastingpligtige se bedryfskapitaal verkoop is al dan nie deur na die totaliteit van al die betrokke faktore te kyk⁹².

In die minderheidsuitspraak in die *Pick 'n Pay Employee Share Purchase Trust*⁹³ saak kom regter Nicholas tot die gevolgtrekking dat die aandele deur die trust gehou sy bedryfskapitaal was en enige gepaardgaande ontvangstes of toevallings dus van 'n inkomste aard was.

Regter Nicholas verwys onder andere na regter Watermeyer se onderskeid tussen vaste- en bedryfskapitaal in die *New state Areas*⁹⁴ saak:

⁸⁹ *CIR v Visser* 1937 TPD 77, 8 SATC 271 bl. 276

⁹⁰ *CIR v George Forest Timber Co Ltd* 1924 AD 516, 1 SATC 20 bl. 23

⁹¹ *Natal Estates v SIR* 1975 4 SA 177 (A), 37 SATC 193 bl. 213

⁹² *Natal Estates v SIR* 1975 4 SA 177 (A), 37 SATC 193 bl. 220

⁹³ *CIR v Pick 'n Pay Employee Share Purchase Trust* 1992 4 SA 39 (A), 54 SATC 271 bl. 295

⁹⁴ *CIR v Pick 'n Pay Employee Share Purchase Trust* 1992 4 SA 39 (A), 54 SATC 271 bl. 289

“...the distinction must be remembered between floating or circulating and fixed capital. When the capital employed in a business is frequently changing its form from money to goods and vice versa... and this is done for the purpose of making a profit, then the capital so employed is floating capital.”

In *SBI v Aveling*⁹⁵ maak regter Rabie die stelling dat vaste kapitaal min of meer permanent gehou word met die bedoeling dat dit inkomste moet voortbring. Bedryfskapitaal daarenteen word voortdurend in kontant of ander goed omgesit.

3.2.7 *Substitusie toets*

Ingevolge die sogenaamde substitusie toets probeer die howe onderskei of die ontvangste of toevalling die belastingpligtige vergoed vir ‘n verlies aan kapitaal of ‘n verlies aan inkomste⁹⁶.

Soos regter Hoexter egter tereg in die *Estate AG Bourke*⁹⁷ saak opmerk, is dit nie voldoende om te bepaal of die vergoeding die belastingpligtige vergoed vir ‘n verlies aan kapitaal nie. In so ‘n geval moet die toets uitgebrei word en moet die verdere onderskeid tussen vaste- en bedryfskapitaal getref word.

Die substitusie toets word dus in so ‘n geval gekoppel aan die vaste- versus bedryfskapitaal toets soos reeds hierbo bespreek. Vergoeding vir die verlies aan bedryfskapitaal sal dus van ‘n inkomste aard wees, terwyl vergoeding vir ‘n verlies aan vaste kapitaal van ‘n kapitale aard sal wees.

In *CIR v Cactus Investments (Pty) Ltd*⁹⁸ verwys regter Wunsch na ‘n Australiese saak⁹⁹ en brei hy die substitusie toets uit na gevalle waar inkomstestrome vervang word. ‘n Ontvangste of toevalling wat ‘n belastingpligtige dus vergoed vir die vervanging van ‘n spesifieke inkomstestroom sal van ‘n inkomste aard wees. In die verband verwys regter

⁹⁵ *SBI v Aveling* 1978 1 SA 862 (A), 40 SATC 1 bl. 17 en 18

⁹⁶ *CIR v Illovo Sugar Estates Ltd* 1951 1 SA 306 (N), 17 SATC 387 bl. 393, *Estate AG Bourke v CIR* 1991 1 SA 661 (A), 53 SATC 86 bl. 93

⁹⁷ *Estate AG Bourke* 1991 1 SA 661 (A), 53 SATC 86 bl. 93

⁹⁸ *CIR v Cactus Investments (Pty) Ltd* 1997 (T), 59 SATC 1 bl. 47

⁹⁹ *Federal Commissioner of Taxation v Meyer Emporium Ltd* (1987) 18 ATR 693 at 703

Wunsch na die volgende aanhaling uit *SP Investments Pty Ltd v Federal Commissioner of Taxation*¹⁰⁰:

“In so far as analogies are useful, the present case can be seen not so much as an assignment of the tree itself... but as the sale, in advance of the fruit forming, of that fruit for a sum calculated as the present value of the harvest. So seen, the consideration is received as compensation for the future fruit or in substitution of that fruit.

Regter Wunsch wys daarop dat dit belangrik is om in so ‘n geval te onderskei tussen vergoeding vir die reg om ‘n bepaalde inkomstestroom te ontvang en vergoeding vir vervanging van die inkomstestroom self. Eersgenoemde is van ‘n kapitale aard, terwyl enige vergoeding vir die vervanging van die inkomstestroom self van ‘n inkomste aard is.

3.2.8 *Kwessie van graad*

In welke mate kom die riglyne deur die howe geformuleer neer op ‘n waarde-oordeel wat die howe vel en kan dit as ‘n kwessie van graad (“question of degree”) beskou word?

Die skrywer is van mening dat die howe in alle gevalle waar die riglyne soos hierbo bespreek, toegepas word, ‘n waarde-oordeel vel op grond van die totaliteit van al die relevante faktore, beide objektief en subjektief, en kan dit as ‘n kwessie van graad beskou word.

In die *Elandsheuwel Farming*¹⁰¹ saak verwys regter Trollip na die *Natal Estates* saak en die onderskeid tussen blote realisasie en die beoefening van ‘n besigheid of ‘n skema van winsbejag en maak hy die stelling:

“The test is one of degree.”

Regter Nedstadt beklemtoon bogenoemde in sy uitspraak in *Berea Park Avenue Properties (Pty) Ltd v CIR*¹⁰²:

¹⁰⁰ *SP Investments Pty Ltd v Federal Commissioner of Taxation* (1993) 25 ATR 165 at 179

¹⁰¹ *Elandsheuwel Farming (Edms) Bpk v SBI* 1978 1 SA 101 (A), 39 SATC 163 bl. 182

¹⁰² *Berea Park Avenue Properties (Pty) Ltd v CIR* 1995 2 SA 411 (A), 57 SATC 167 bl. 177

“The test whether a taxpayer has embarked on a profit-making scheme is one of degree.”

3.3 Onkoste en verliese

3.3.1 Agtergrond

Om ‘n belastingpligtige se “inkomste”¹⁰³ te bereken word alle bedrae wat van normale belasting vrygestel is, van sy “bruto inkomste”¹⁰⁴ afgetrek. Teen sy “inkomste” word dan verreken alle bedrae wat, ingevolge die bepalinge van die Wet, daarteen afgetrek kan word om sy “belasbare inkomste”¹⁰⁵ te bepaal.

Artikel 11(a) van die Wet staan as die sogenaamde “algemene aftrekkingsformule” bekend, aangesien dit ingevolge hierdie artikel is wat die meeste aftrekkings teen “inkomste” gemaak word¹⁰⁶. Laasgenoemde bepaal as volg:

“By die vasstelling van die belasbare inkomste deur ‘n persoon verkry uit die beoefening van ‘n bedryf, word daar as aftrekkings van so ‘n persoon se aldus verkreë inkomste toegelaat, onkoste en verliese werklik aangegaan of gely by die voortbrenging van die inkomste, mits sodanige onkoste of verliese nie van ‘n kapitale aard is nie;”
(Skrywer se beklemtoning)

Dit is dus duidelik dat behalwe vir gevalle waar die Wet spesifiek daarvoor voorsiening maak, onkoste en verliese van ‘n kapitale aard nie as aftrekking teen ‘n belastingpligtige se “inkomste” toegelaat word nie.

Weer eens is die frase “onkoste of verliese nie van ‘n kapitale aard” nie in die konteks van Artikel 11(a), in die Wet gedefinieer nie. Die wetgewer het dit aan die houe oorgelaat om die omstandighede te identifiseer waaronder hierdie frase van toepassing sal wees.

¹⁰³ Artikel 1 van die Wet.

¹⁰⁴ Artikel 1 van die Wet.

¹⁰⁵ Artikel 1 van die Wet.

¹⁰⁶ Huxham et al., 1998: 66

Bo en behalwe dat 'n onkoste of verlies nie van 'n kapitale aard moet wees nie, moet daar ook aan die volgende vereistes voldoen word om te kwalifiseer vir aftrekking ingevolge Artikel 11(a) van die Wet:

- (a) die belastingpligtige moet 'n "bedryf" beoefen;
- (b) die onkoste of verlies moet "werklik aangegaan" wees; en
- (c) die onkoste of verlies moet "by die voortbrenging van inkomste" aangegaan word.

Hierdie studie ondersoek slegs die regspraak onderliggend tot die vereistes dat onkoste of verliese nie van 'n kapitale aard en "werklik aangegaan" moet wees om te kwalifiseer vir aftrekking ingevolge Artikel 11(a) van die Wet. Die skrywer is van mening dat hierdie twee vereistes deurslaggewend is in die ondersoek na die aftrekbaarheid van opsiebetaling. Die regspraak onderliggend tot eersgenoemde vereiste word hieronder bespreek, terwyl Hoofstuk 4 laasgenoemde vereiste in meer besonderhede aanspreek word. Hierdie verhandeling lig nie die ander vereistes van Artikel 11(a) toe nie.

3.3.2 Toepaslike regspraak

Die hoewe het verskeie toetse of te wel riglyne geformuleer om die inkomste of kapitale aard van 'n spesifieke onkoste of verlies te bepaal. Nie een van hierdie toetse is egter deurslaggewend nie en elke individuele geval moet op grond van sy eiesoortige feite en omstandighede beoordeel word¹⁰⁷.

Die werklike aard van 'n spesifieke transaksie moet beoordeel word om die inkomste of kapitale aard van 'n onkoste te bepaal. In *New State Areas Ltd v CIR*¹⁰⁸ het regter Watermeyer die volgende riglyne neergelê om te onderskei tussen onkoste van 'n inkomste en onkoste van 'n kapitale aard:

¹⁰⁷ *New State Areas Ltd v CIR* 1946 AD 610, 14 SATC 155 bl. 165, *Palabora Mining Company Ltd v SIR* 1973 (3) SA 819 (A), 35 SATC 159 bl. 175.

¹⁰⁸ *New State Areas Ltd v CIR* 1946 AD 610, 14 SATC 155 bl. 163, 164 en 170

"It has been pointed out before (see Port Elizabeth Electric Tramway Co. v Commissioner for Inland Revenue (1936, C.P.D. 241)) {8 S.A. Tax Cases 13.} that in a literal sense expenditure and losses do not produce income. Save in the case of the leasing or the loan of capital in some form or other, income is produced by work or service or activities or operations and as a rule expenditure is attendant upon the performance of such operations sometimes necessarily, sometimes not ...

The problem which arises when deductions are claimed is therefore usually whether the expenditure in question should properly be regarded as part of the cost of performing the income-earning operations or as part of the cost of establishing or improving or adding to the income-earning plant or machinery. ...

[T]he true nature of each transaction must be enquired into in order to determine whether the expenditure attached to it is capital or revenue expenditure. Its true nature is a matter of fact and the purpose of the expenditure is an important factor; if it is incurred for the purpose of acquiring a capital asset for the business it is capital expenditure even if it is paid in annual instalments; if, on the other hand it is in truth no more than part of the cost incidental to the performance of the income producing operations, as distinguished from the equipment of the income producing machine, then it is a revenue expenditure even if it is paid in a lump sum." (Skrywer se beklemtoning)

Soortgelyk, het regter Innes die riglyn as volg in *CIR v George Forest Timber Co Ltd*¹⁰⁹ geformuleer:

"Money spent in creating or acquiring an income-producing concern must be capital expenditure. It is invested to yield future profit and while the outlay does not recur, the income does. There is a great difference between money spent in creating or acquiring a source of

¹⁰⁹ *CIR v George Forest Timber Company Ltd* 1 SATC 20 1924 AD 516, bl. 25 en 26

profit and money spent in working it. The one is capital expenditure, the other is not. ...

The reason is plain; in the one case it is spent to enable the concern to yield profits in the future, in the other it is spent in working the concern for the present production of profits."

Onkoste aangegaan om 'n kapitale bate daar te stel of om 'n bestaande bate te verbeter of in stand te hou, sal dus van 'n kapitale aard wees. In die toepassing van bogenoemde riglyne kyk die howe dus na die doel van die handeling of transaksie wat die koste tot gevolg het.

Indien die handeling verrig is met die doel om die inkomsteproduserende struktuur daar te stel, sal enige gepaardgaande onkoste van 'n kapitale aard en dus nie aftrekbaar wees nie. Onkoste wat egter aangegaan is met die doel om die inkomsteproduserende struktuur te bedryf en sodoende inkomste voort te bring of te handhaaf, is van 'n inkomste aard en dus aftrekbaar¹¹⁰.

Onkoste wat aangegaan word met die doel om 'n blywende voordeel vir die belastingpligtige se bedryf daar te stel, is aanduidend van onkoste wat kapitaal van aard is¹¹¹. In die *Rand Mines (Mining & Services) Ltd v CIR*¹¹² beslissing word beklemtoon dat die vraag of 'n bepaalde onkoste 'n blywende voordeel daargestel het al dan nie, slegs een van die faktore is wat in hierdie onderskeid behoort beoordeel te word. Hierdie riglyn behoort dus nie in afsondering oorweeg te word nie, maar in samehang met al die ander faktore wat ook geïdentifiseer is.

Met "blywend" word verwys na die wyse waarop vaste kapitaal in stand bly¹¹³. In die toepassing van hierdie riglyn is die identifikasie van 'n bepaalde bate 'n belangrike oorweging. Die feit dat geen bate in die *John Cullum* saak geïdentifiseer kon word nie, was 'n belangrike oorweging in die gevolgtrekking dat geen blywende voordeel bekom

¹¹⁰ *Sub-Nigel Ltd v CIR* 15 SATC 381 bl. 395; ITC 942 25 SATC 446(T) bl. 447

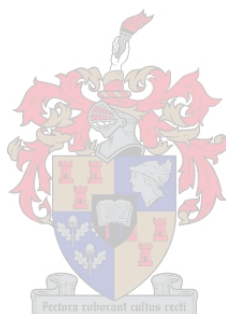
¹¹¹ *Atlantic Refining Company of Africa (Pty) Ltd v CIR* 1957 (2) SA 330 (A), 21 SATC 203 bl. 210, *SIR v John Cullum Construction Co (Pty) Ltd* 1965 (4) SA 697 (A), 27 SATC 155 bl. 174.

¹¹² *Rand Mines (Mining & Services) Ltd v CIR* 58 SATC 85 bl. 92

¹¹³ *SIR v John Cullum Construction Co (Pty) Ltd*, 27 SATC 155 bl. 174

is nie¹¹⁴. In *Tucker v Grenada Motorway Services*¹¹⁵ verwys lord Wilberforce ook na die “identifiseerbare bate” riglyn.

Indien die voordeel wat deur die onkoste voortgebring word van ‘n tydelike aard is, is dit aanduidend daarvan dat die onkoste nie ‘n “blywende voordeel” daargestel het, en dus nie van ‘n kapitale aard is nie¹¹⁶.

¹¹⁴ *Palabora Mining Co Ltd v SIR*, 35 SATC 159, *Atlantic Refining Co of Africa (Pty) Ltd v CIR*, 21 SATC 203.

¹¹⁵ *Tucker v Grenada Motorway Services* (1979) STC 393 396 397

¹¹⁶ *Palabora Mining Co Ltd v SIR*, 35 SATC 159 bl. 174, *COT v Rhodesia Congo Bordertimber Co Ltd* 24 SATC 602 615, 1961 (FC), *Nchanga Consolidated Copper Mines Ltd v COT* 1962 1 SA 381 (FC), 24 SATC 469 477 480, *SIR v John Cullum Construction Co (Pty) Ltd* 1965 4 SA 697 (A), 27 SATC 155 bl. 174.

HOOFSTUK 4

DIE TYDSBEREKENING VAN DIE ERKENNING VAN ONTVANGSTES EN BETALINGS

4.1 *Inleiding*

Die volgende vraagstuk wat van belang is by die toepassing van die algemene beginsels onderliggend tot die Suid-Afrikaanse inkomstebelastingreg is: wanneer behoort inkomste en ook onkoste wat betrekking het op opsiekontrakte vir belastingdoeleindes erken te word?

Met die uitsondering van:

- (a) Artikel 24I van die Wet, wat die tydsberekening van valutaverskille¹¹⁷ hanteer;
- (b) Artikel 24K van die Wet, wat die tydsberekening van bedrae ten opsigte van rentekoersooreenkomste¹¹⁸ hanteer; en
- (c) Artikel 24L van die Wet, wat die tydsberekening van premies ten opsigte van opsiekontrakte hanteer¹¹⁹,

geld die algemene inkomstebelastingbeginsels vir die erkenning van ontvangstes en betalings wat betrekking het op die gebruik van afgeleide instrumente, en dus ook opsiekontrakte.

Hierdie hoofstuk verskaf bloot 'n kern opsomming van die regspraak en wetgewing onderliggend tot die algemene inkomstebelasting beginsels relevant tot hierdie studie. Die skrywer is van mening dat 'n omvattende uiteensetting van die regspraak in hierdie verband vir doeleindes van hierdie studie onnodig is.

---

¹¹⁷ Artikel 24I(1).

¹¹⁸ Artikel 24K(1).

¹¹⁹ Die algemene beginsels van Artikel 24L word later in hierdie hoofstuk in verdere besonderhede hanteer.

4.2 Algemene beginsels aangaande tydsberekening

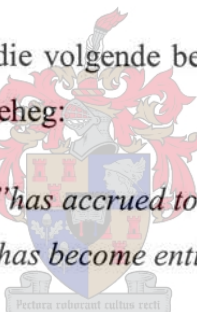
4.2.1 Ontvangstes en toevallings

Ingevolge Artikel 1 van die Wet word “die totale bedrag... ontvang deur of toegeval aan of ten gunste van so ‘n persoon” by die bruto inkomste van ‘n belastingpligtige ingesluit.

Inkomste word dus of in die jaar van aanslag waarin dit deur die belastingpligtige “ontvang” word, of in die jaar van aanslag waarin dit aan die belastingpligtige “toeval”, watter een van hierdie gebeurtenisse ookal eerste plaasvind, aan belasting onderhewig gestel¹²⁰. Die betekenis van die woorde “toegeval aan of ten gunste van so ‘n persoon”, soos dit in die omskrywing van bruto inkomste voorkom, is in *CIR v People’s Stores (Walvis Bay)*¹²¹ uitgeklaar. Die appelhof het die betekenis van hierdie frase, soos in *Lategan v CIR*¹²² uitgelê, bekragtig.

In laasgenoemde saak¹²³ het die hof die volgende betekenis aan die woorde “toegeval aan of ten gunste van so ‘n persoon” gegee:

“...the words in the Act... “has accrued to or in favour of any person” merely mean ‘to which he has become entitled’.”

Vanuit ons regspraak blyk dit dus duidelik dat ‘n bedrag aan ‘n belastingpligtige toeval die oomblik waarop hy op sodanige bedrag “geregtig word”. Die “geregtig op” beginsel is in *Mooi v SIR*¹²⁴ uitgebrei, toe bevind is dat toevalling eers geskied wanneer die belastingpligtige onvoorwaardelik op ‘n bedrag geregtig word. ‘n Reg wat van ‘n toekomstige gebeurtenis afhanklik is, sal dus nie, alvorens die gebeurtenis plaasvind, ‘n toevalling tot gevolg hê nie.

¹²⁰ In *SIR v Silverglens Investments (Pty) Ltd* 1969 (1) SA 365 (A), het die Appelhof beslis dat indien ‘n bedrag aan ‘n belastingpligtige toegeval het in ‘n betrokke jaar van aanslag, en die belastingpligtige die bedrag as sodanig openbaar het, word die Kommissaris verplig om die bedrag in daardie jaar van aanslag te belas. Die Kommissaris het nie ‘n reg om die bedrag eers aan belasting te onderwerp in die jaar waarin die bedrag deur die belastingpligtige ontvang word nie, omdat dit moontlik vir hom meer voordelig mag wees om die bedrag eers by tye van ontvangs te belas.

¹²¹ *CIR v People’s Stores (Walvis Bay) (Pty) Ltd* 52 SATC 9, 1990 (2) SA 353 (A)

¹²² *WH Lategan v CIR* 2 SATC 16 1926 CPD 203

¹²³ *WH Lategan v CIR* 2 SATC 16 bl. 20

¹²⁴ *Mooi v SIR* (1972) (1) SA (674) bl. 11

4.2.2 *Onkoste en verliese*

Artikel 11(a) van die Wet bepaal dat onkoste en verliese eers vir belastingaftrekking kwalifiseer wanneer sodanige onkoste of verlies “werklik aangegaan” is.

In *Port Elizabeth Electric Tramway Company Ltd v CIR*¹²⁵ beslis regter Watermeyer dat ‘n onkoste nie noodsaaklik hoef te wees om die “werklik aangegaan” toets te slaag nie. Hy voeg by dat ‘n onkoste ook nie betaal hoef te wees om hierdie toets te slaag nie. Die aanspreeklikheid om te betaal moet bloot werklik aangegaan wees.

In *Caltex Oil (SA) Limited v SIR*¹²⁶ bevestig die hof dat ‘n onkoste nie betaal hoef te wees om bogenoemde toets te slaag nie, maar dat dit alle onkoste insluit waarvoor ‘n aanspreeklikheid gedurende die jaar van aanslag aangegaan is, ongeag of daardie aanspreeklikheid op die jaareinde van die belastingpligtige vereffen is, al dan nie. Die hof beslis dat ‘n onkoste “werklik aangegaan” is in die jaar van aanslag waarin ‘n verpligting ontstaan en nie wanneer betaling of vereffening plaasvind nie, indien eers in ‘n latere jaar betaal of vereffen¹²⁷.

In *Nasionale Pers Bpk v KBI*¹²⁸ bevestig die hof dat slegs daardie onkoste ten opsigte waarvan die belastingpligte ‘n volstreekte en onvoorwaardelike aanspreeklikheid op die hals gehaal het, “werklik aangegaan” is soos in Artikel 11(a) van die Wet bedoel. Ingevolge laasgenoemde regspraak slaag bloot toekomstige of waarskynlike onkoste dus nie die “werklik aangegaan” toets nie¹²⁹.

4.3 *Spesifieke bepalings insake tydsberekening*

4.3.1 *Artikel 24L*

Artikel 24L is onlangs tot die Wet gevoeg¹³⁰ om die tydsberekening van die erkenning van bedrae betaal en ontvang met die skryf of verkryging van ‘n opsiekontrak te reguleer.

¹²⁵ *Port Elizabeth Electric Tramway Company Ltd v CIR* 8 SATC 13 bl. 15

¹²⁶ *Caltex Oil (SA) Limited v SIR* 37 SATC 1 bl. 12

¹²⁷ *Caltex Oil (SA) Limited v SIR* 37 SATC 1 bl. 12

¹²⁸ *Nasionale Pers Bpk v Kommissaris van Binnelandse Inkomste* 48 SATC 55 bl. 69

¹²⁹ Die feit dat ‘n onkoste “onvoorwaardelik” moet wees om die “werklik aangegaan” toets daargestel deur Artikel 11(a) te slaag, word bevestig deur die beslissings in *Edgars Stores Ltd v CIR* 50 SATC 81, ITC 1444 (1987) 51 SATC 35 (T) en *CIR v Golden Dumps (Pty) Ltd* 55 SATC 198 (A).

¹³⁰ Artikel 24L ingevoeg deur Artikel 28(1) van Wet No .53 van 1999.

Buitelandse valuta-opsiekontrakte word spesifiek by die bepalings van artikel 24L uitgesluit¹³¹. Artikel 24L reguleer slegs die tydsberekening van die aangaan en toevalling van bedrae ten opsigte van opsiekontrakte en meng nie in met die algemene belastingbeginsels insake die bron van sulke betalings of die kapitale of te wel inkomste aard van sodanige betalings nie¹³².

Artikel 24L is in wese 'n teenvermydingsbepaling. Die Wetgewer is van mening dat die toepassing van die algemene tydsberekeningbeginsels tot onaanvaarbare praktyke aanleiding gee. Ingevolge sodanige praktyke stel belastingpligtiges hul aanspreeklikheid vir belasting uit deur opsiekontrakte kort voor hul finansiële jaareindes te bekom, hierdie opsiekontrakte nie as handelsvoorraad te hanteer nie en die volle premie of verkrygingskoste as belastingaftrekking te eis¹³³.

Dit is belangrik om daarop te let dat Artikel 24L nie die tydsberekening van enige winste of verliese met die verval, uitoefening of vervreemding van 'n opsiekontrak hanteer nie en slegs betrekking het op:

- (a) die bedrag van enige premie of dergelike vergoeding betaal of betaalbaar deur 'n persoon ingevolge 'n opsiekontrak¹³⁴; of
- (b) enige vergoeding betaal of betaalbaar deur 'n persoon ten opsigte van die verkryging van 'n opsiekontrak deur daardie persoon¹³⁵; of
- (c) die bedrag van enige premie of dergelike vergoeding ontvang of ontvangbaar deur 'n persoon ingevolge 'n opsiekontrak¹³⁶.

Die skrywer is van mening dat die tydsberekening van die erkenning van laasgenoemde winste of verliese steeds deur die normale inkomstebelasting beginsels aangaande tydsberekening, soos hierbo beskryf, bepaal word. Artikel 24L is verder ook nie van toepassing op opsiekontrakte wat deur 'n belastingpligtige as handelsvoorraad gehou word nie¹³⁷.

¹³¹ Artikel 24L(1).

¹³² Explanatory Memorandum to the Revenue Laws Amendment Bill of 1999, November 1999

¹³³ Explanatory Memorandum to the Revenue Laws Amendment Bill of 1999, November 1999

¹³⁴ Artikel 24L(2)(a)

¹³⁵ Artikel 24L(2)(b)

¹³⁶ Artikel 24L(3)

¹³⁷ Tweede voorbehoudbepaling tot Artikel 24L(2)

Die tydsberekening van die erkenning van enige premies of dergelike vergoeding betaal by die verkryging van 'n opsiekontrak wat as handelsvoorraad gehou word, is dus by implikasie ook aan die normale inkomstebelastingbeginsels aangaande tydsberekening onderhewig¹³⁸.

Gegewe bogenoemde is die skrywer van mening dat die bepalings van Artikel 24L 'n beperkte toepassing het. Die bepalings van die Agste Bylae van die Wet insake Belasting op Kapitaalwinste reguleer die tydsberekening van die aangaan en toevalling van opsiekontrakte wat as kapitale bates¹³⁹ gehou word¹⁴⁰. Die skrywer is van mening dat die bepalings van Artikel 24L slegs betrekking het op daardie opsiekontrakte wat gehou word:

- (a) ter verskansing van 'n onderliggende bate van 'n inkomste aard, byvoorbeeld handelsvoorraad; of
- (b) ter verskansing van 'n inkomstestroom.

Ingevolge Artikel 24L word die koste vir die verkryging van 'n opsie, uitgesonderd die intrinsieke waarde¹⁴¹ van die opsie wat tot die uitoefening, beëindiging of vandiehandsetting van die opsiekontrak uitgestel word, op 'n dag-tot-dag grondslag oor die termyn van bedoelde opsiekontrak erken¹⁴². Soortgelyk word enige premie of dergelike vergoeding ontvang deur 'n persoon ingevolge 'n opsiekontrak op 'n dag-tot-dag grondslag geag aan daardie persoon toe te geval het¹⁴³.

By die toepassing van beide Artikel 24L(2) en 24L(3) word enige deel van die premie of dergelike vergoeding wat by die uitoefening, beëindiging of vandiehandsetting van die opsiekontrak nog nie vir inkomstebelastingdoeleindes erken is nie, onmiddellik ten tye van sodanige gebeurtenis ten volle erken¹⁴⁴.

¹³⁸ Sodanige premies of dergelike vergoeding betaal vir die verkryging van 'n opsiekontrak wat as handelsvoorraad gehou word, is verder ook aan die bepalings van Artikel 22 insake handelsvoorraad onderworpe. Sien die afsonderlike bespreking van die bepalings van Artikel 22 in die konteks van opsiekontrakte hierna.

¹³⁹ Dit wil sê of as kapitale belegging in eie reg of as verskansing van 'n onderliggende kapitale bate.

¹⁴⁰ Verwys na Hoofstuk 6 vir 'n omvattende bespreking van die Belasting op Kapitaalwinste implikasies van opsiekontrakte.

¹⁴¹ Ingevolge artikel 24L(1) word die intrinsieke waarde van 'n opsiekontrak omskryf as "'n bedrag gelyk aan die verskil tussen die markprys of waarde van 'n bate, indeks, valuta, rentekoers of enige ander faktor, waarvoor in die opsiekontrak voorsiening gemaak is, op die datum van verkryging van die opsiekontrak en die vooraf ooreengekome prys of waarde waarvoor in die opsiekontrak voorsiening gemaak is". Sien ook die omskrywing van intrinsieke waarde in "Hoofstuk 2, 2.4 Prysbeplanning van 'n opsie".

¹⁴² Artikel 24L(2)

¹⁴³ Artikel 24L(3)

¹⁴⁴ Eerste voorbehoudsbepaling tot Artikel 24L(2) asook die voorbehoudsbepaling tot Artikel 24L(3).

Soortgelyk word die erkenning van enige deel van die premie of dergelike vergoeding betaal met die verkryging van 'n opsiekontrak wat die intrinsieke waarde met betrekking tot die opsiekontrak verteenwoordig, uitgestel tot die datum van uitoefening, beëindiging of vandiehandsetting van bedoelde opsiekontrak¹⁴⁵.

4.3.2 Artikel 22 – Handelsvoorraad

Artikel 22(1) bepaal dat die waarde van handelsvoorraad deur 'n belastingpligtige besit aan die einde van 'n betrokke jaar van aanslag, en nie van die hand gesit nie, by die vasstelling van die belasbare inkomste van bedoelde belastingpligtige in berekening gebring moet word.

Artikel 22 dui nie aan hoe die waarde van enige handelsvoorraad by die vasstelling van die belasbare inkomste van 'n belastingpligtige in berekening gebring moet word nie. In die praktyk beteken dit egter dat die waarde van enige eindvoorraad by belasbare inkomste gevoeg word en die waarde van enige openingsvoorraad van belasbare inkomste afgetrek word¹⁴⁶.

“Handelsvoorraad” word in Artikel 1 van die Wet as volg omskryf:

“ook

(a) enigiets -

(i) deur 'n belastingpligtige vir doeleindes van vervaardiging, verkoop of ruil deur of ten behoeve van hom geproduseer, vervaardig, gekoop of op 'n ander wyse verkry; of

(ii) waarvan die opbrengs uit die van die hand sit daarvan deel van sy bruto inkomste uitmaak of sal uitmaak, ...

maar nie ook 'n buitelandse valuta-opsiekontrak en 'n valutatermynkontrak soos in Artikel 24I(1) omskryf nie.” (Skrywer se beklemtoning)

¹⁴⁵ Derde voorbehoudbepaling tot Artikel 24L(3).

¹⁴⁶ Hutton, 1998: 208

Enige opsiekontrak, anders as 'n buitelandse valuta-opsiekontrak, wat dus verkry word ingevolge “an operation of business in carrying out a scheme for profit-making”¹⁴⁷, sal ingevolge bogenoemde omskrywing as handelsvoorraad geag word¹⁴⁸.

Ingevolge Artikel 22(1)(b) is die waarde van enige handelsvoorraad, wat bestaan uit 'n instrument, rentekoersoreenkoms of opsiekontrak ten opsigte waarvan 'n maatskappy 'n keuse uitgeoefen het soos in Artikel 24J(9)¹⁴⁹ beoog, die markwaarde van bedoelde handelsvoorraad.

Die gevolg van 'n Artikel 24J(9) keuse deur 'n belastingpligtige, saamgelees met die bepalings van Artikel 22(1)(b), is dat alle ongerealiseerde winste en verliese op opsiekontrakte gehou as handelsvoorraad, by die belasbare inkomste van sodanige belastingpligtige ingereken sal word. Die skrywer doen aan die hand dat hierdie ongerealiseerde winste of verliese nie andersins, weens die voorwaardelikheid daarvan, ingevolge die normale beginsels aangaande tydsberekening, by die belasbare inkomste van 'n belastingpligtige ingereken sou word nie.

Ingevolge Artikel 22(1)(a) moet alle ander handelsvoorraad in berekening gebring word teen die kosprys daarvan, minus:

“... 'n bedrag wat volgens die oordeel van die Kommissaris billikerwys en redelikerwys die bedrag verteenwoordig waarmee die waarde van bedoelde handelsvoorraad, vir sover dit nie bestaan uit aandele deur 'n maatskappy in 'n ander maatskappy besit nie, verminder is as gevolg van skade, bederf, verandering van mode, daling in markwaarde of enige ander oorsaak wat vir die Kommissaris bevredigend is; ...” (Skrywer se beklemtoning)

¹⁴⁷ Vir verdere opmerkings in hierdie verband, verwys na Hoofstuk 3, 3.2.4 Beoefening van 'n besigheid / besigheidshandeling.

¹⁴⁸ Byala, 1993: 105

¹⁴⁹ Ingevolge Artikel 24J(9) kan 'n maatskappy wie se besigheid die handel drywe in instrumente (met inbegrip van die daalverkoop van instrumente), rentekoersoreenkoms of opsiekontrakte uitmaak, kies dat die bepalings van Artikel 24J(2) – (8), Artikel 24K en Artikel 24L nie van toepassing is nie op bedoelde instrumente, rentekoersoreenkoms of opsiekontrakte. Die maatskappy word toegelaat om laasgenoemde instrumente, rentekoersoreenkoms of opsiekontrakte teen hul markwaardes te dra soos bepaal ooreenkomstig kommersieel aanvaarde praktyk wat konsekwent deur daardie maatskappy vir finansiële verslagdoeningsdoeleindes toegepas word.

Die woord “aandeel” word nie in die Wet omskryf nie en ingevolge die algemene beginsels rakende wetsuitleg, moet die gewone betekenis van die woord dus daaraan geheg word. Die skrywer is van mening dat die gewone betekenis van die woord “aandeel” nie ‘n opsiekontrak insluit nie, slegs nie eens ‘n opsie om ‘n aandeel te koop of te verkoop nie¹⁵⁰.

Ingevolge die bepalings van Artikel 22(1)(a) is dit dus duidelik dat ‘n handelaar in opsiekontrakte, wat nie ‘n keuse ingevolge die bepalings van Artikel 24J(9) uitgeoefen het nie, enige afname in die markwaarde van opsiekontrakte gehou as eindvoorraad van die koste van sodanige handelsvoorraad kan aftrek, mits die daling in markwaarde tot die bevrediging van die Kommissaris bewys kan word. Die gevolg van Artikel 22(1)(a) is dus dat alle ongerealiseerde verliese op opsiekontrakte gehou as handelsvoorraad, by die belasbare inkomste van sodanige belastingpligtige ingereken sal word.

Weer eens doen die skrywer aan die hand dat hierdie ongerealiseerde verliese bloot voorwaardelik en dus nie “werklik aangegaan” is soos vereis deur Artikel 11(a) nie. Dus sou dit nie ingevolge die normale beginsels aangaande tydsberekening as belastingaftrekking kwalifiseer nie.

Artikel 22 bevat egter geen ooreenstemmende bepaling wat van ‘n belastingpligtige vereis om die waarde van opsiekontrakte gehou as handelsvoorraad tot bo die oorspronklike kosprys van sodanige opsiekontrakte te verhoog, indien die markwaarde van sulke opsiekontrakte op die jaareinde van die belastingpligtige hoër as die oorspronklike koste daarvan is nie¹⁵¹.

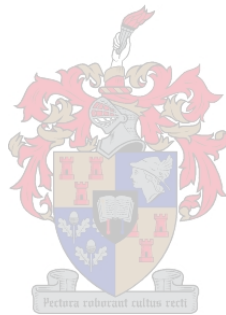
Behalwe vir gevalle waar ‘n belastingpligtige aan die bepalings van Artikel 22(1)(b) onderworpe is, is dit dus vir ‘n belastingpligtige moontlik om ongerealiseerde winste op opsiekontrakte gehou as handelsvoorraad uit te stel. Daarenteen kwalifiseer ongerealiseerde verliese op sulke opsiekontrakte wel vir verrekening teen sodanige belastingpligtige se belasbare inkomste¹⁵².

¹⁵⁰ Hutton, 1998: 209, Byala, 1993: 106

¹⁵¹ Behalwe vir gevalle waar ‘n belastingpligtige ‘n keuse ingevolge Artikel 24J(9) uitgeoefen het en dus aan die bepalings van Artikel 22(1)(b) onderworpe is. In so geval sal beide ongerealiseerde verliese en winste teen die oorspronklike koste van sulke opsiekontrakte gehou as handelsvoorraad aangesuiwer word.

¹⁵² Hutton, 1998: 209

Weens die bepalings van Artikel 82 van die Wet rus die onus op die belastingpligtige om sodanige afname in die markwaarde van opsiekontrakte (gehou as handelsvoorraad) tot die bevrediging van die Kommissaris te bewys.

HOOFSTUK 5

DIE INKOMSTEBELASTINGGEVOLGE VAN OPSIEKONTRAKTE

5.1 *Inleiding*

In die breë beskou kan 'n belastingpligtige 'n opsie hoofsaaklik vir een van drie redes aanwend, naamlik spekulasie, belegging of verskansing¹⁵³.

5.1.1 *Spekulasie*

'n Belastingpligtige kan byvoorbeeld op die korttermyn 'n siening neem oor toekomstige marktendense en besluit om opsiekontrakte te skryf om so baat te vind uit die premie-ontvangstes.

Tipies sal 'n belastingpligtige 'n koopopsie skryf indien hy van mening is dat pryse op die korttermyn gaan daal en 'n verkoopopsie indien hy van mening is dat pryse op die korttermyn gaan styg.

5.1.2 *Belegging*

'n Belastingpligtige kan byvoorbeeld 'n koopopsie bekom om die volgende moontlike redes:

- (a) om blootstelling tot die aandelemark te verkry sonder om 'n groot kapitale belegging te maak, deur die opsie as 'n beleggingsinstrument in eie reg te bekom; of
- (b) om 'n bestaande aandeelportefeulje te vervang met 'n ander instrument wat 'n kleiner blootstelling aan die volatiliteit van die aandelemark bied, maar met 'n gewaarborgde inkomstestroom.

5.1.3 *Verskansing*

'n Belastingpligtige kan byvoorbeeld 'n koopopsie bekom om die volgende redes:

---

¹⁵³ Hutton, 1998: 165

- (a) om uiteindelik die bate onderliggend tot die opsie te bekom en op hierdie wyse die verkrygingskoste daarvan te beperk; of
- (b) om prysbewegings op soortgelyke bates wat die belastingpligtige besit te verskans tot die mate wat prysbewegings in die bate onderliggend tot die opsie daarmee korreleer.

5.2 *Die houer van 'n opsiekontrak*

Vanuit die perspektief van die houer van 'n opsiekontrak is daar drie moontlike ontvangstes of toevallings wat vir inkomstebelastingdoeleindes relevant is¹⁵⁴:

- (a) die opbrengs met die verkoop van die opsiekontrak;
- (b) 'n ontvangste of toevalling met die uitoefening van 'n kontantvereffende opsiekontrak; of
- (c) die opbrengs met die verkoop van die onderliggende bate verkry na aanleiding van die uitoefening van 'n opsiekontrak waarin fisiese lewering vereis word.

Die aard van 'n ontvangste of toevalling met die verkoop of uitoefening van 'n opsie sal afhang van die toepassing van die algemene beginsels onderliggend tot die Suid-Afrikaanse belastingreg op die spesifieke omstandighede van die belastingpligtige. In besonder sal die bedoeling waarmee die belastingpligtige die opsie verkry, gehou, verkoop of uitgeoefen het van groot belang in hierdie ondersoek wees¹⁵⁵.

5.2.1 *Spekulasie*

5.2.1.1 *Inkomste of kapitale aard van opsiebetaling*

Indien 'n belastingpligtige se bedoeling spekulasie is en hy 'n opsie bekom met die bedoeling om dit weer teen 'n wins te verkoop, en hierdie bedoeling onveranderd bly, sal enige opbrengs met die verkoop of uitoefening van die opsiekontrak van 'n inkomste aard en dus belasbaar wees¹⁵⁶.

¹⁵⁴ Hutton, 1998: 205

¹⁵⁵ Hutton, 1998: 205, Silke, 1989: 93

¹⁵⁶ Hutton, 1998: 205, Byala, 1993: 105

In *ITC 118*¹⁵⁷ het die belastingpligtige inligting bekom dat sekere grond, ryk aan platinum reserves, in die Rustenburg distrik beskikbaar was. Die belastingpligtige het die nodige kapitaal bekom om opsies, om die grond te koop, te verkry. Kort daarna het die belastingpligtige egter hierdie opsies teen 'n wins verkoop.

Ten spyte van die feit dat hierdie 'n geïsoleerde transaksie was, het die hof bevind dat:

- (a) die belastingpligtige die opsies bekom het met die doel om dit weer teen 'n wins te verkoop;
- (b) hy die opsies effektiewelik as handelsvoorraad gehou het; en
- (c) hy die opsies ingevolge "'n skema van winsbejag" verkoop het.

Die hof het tot die gevolgtrekking gekom dat die opbrengs met die verkoop van die opsies van 'n inkomste aard en dus belasbaar was.

'n Soortgelyke beslissing is in *ITC 640*¹⁵⁸ bereik waar die belastingpligtige 'n opsie om 'n sekere stuk eiendom te bekom, teen 'n wins verkoop het. Die belastingpligtige het voorheen besigheid as 'n spekulatiewe boukontraakteur bedryf. Na oorweging van die feite het die hof tot die gevolgtrekking gekom dat:

- (a) die belastingpligtige waarskynlik dieselfde bedoeling of motief met die verkryging van die opsie om die stuk grond te bekom, gehad het as toe hy die besigheid van 'n spekulatiewe boukontraakteur beoefen het; en
- (b) hy die opsie ingevolge "'n skema van winsbejag" verkoop het en die opbrengs dus van 'n inkomste aard was.

In gevalle waar belastingpligtiges opsies bekom met 'n spekulatiewe bedoeling of motief, is die skrywer van mening dat enige premies betaal met die verkryging van sodanige opsiekontrakte van 'n inkomste aard sal wees.

¹⁵⁷ *ITC 118 (1928) 4 SATC 71 (U)*

¹⁵⁸ *ITC 640 (1947) 15 SATC 229 (U)*

Die onkoste word aangegaan om die inkomsteproduserende struktuur van die belastingpligtige te bedryf en sodoende inkomste voort te bring¹⁵⁹ en nie om 'n "bron van inkomste"¹⁶⁰ of 'n inkomsteproduserende-struktuur¹⁶¹ daar te stel nie.

5.2.1.2 Die tydsberekening van opsiebetalings

Die houer van 'n opsie sal slegs 'n opsie wat "in-the-money" is, uitoefen. Alhoewel die waarde van 'n opsie op 'n daaglikse basis fluktueer soos die prys van die onderliggende bate fluktueer, is enige toename in die waarde van 'n opsie tot die datum waarop die opsie uitgeoefen word, bloot denkbeeldig en voorwaardelik. Dit is dus nie 'n toevalling soos in die omskrywing van "bruto inkomste" in artikel 1 van die Wet bedoel nie.

Inkomstewinste gemaak deur die houer van 'n kontantvereffende opsie sal dus eers belas word op die tydstip wat die opsie uitgeoefen of verkoop word.

In teenstelling hiermee geskied die erkenning van inkomstewinste gemaak met die uitoefening van 'n opsiekontrak, waarin fisiese lewering van die onderliggende bate vereis word, eers later.

'n Belastingpligtige wat 'n koopopsie uitoefen, wat fisiese lewering van die onderliggende bate vereis, maak 'n wins in 'n rekeningkundige en ekonomiese sin deurdat hy 'n bate teen minder as die huidige markwaarde daarvan bekom. Daar is egter geen ontvangste of toevalling vir inkomstebelastingdoeleindes tot die tydstip waarop die onderliggende bate gerealiseer word nie. Tot op die datum van realisasie is die skrywer van mening dat die onderliggende bate so bekom, handelsvoorraad in die hande van die belastingpligtige sal wees ingevolge die omskrywing in Artikel 1 van die Wet. Tot op realisasie van hierdie onderliggende bate is enige wins egter bloot begriplik en voorwaardelik¹⁶².

Byala¹⁶³ doen egter aan die hand dat die feit dat die opsie uitgeoefen word nie die wese van die transaksie kan verbloem nie. Die bedoeling van die opsie handelaar is om te spekulereer met opsiekontrakte en so 'n belastingpligtige kan nie 'n belasbare toevalling uitstel bloot deur die vorm van die kontrak te verander nie.

¹⁵⁹ Hutton, 1998: 205

¹⁶⁰ CIR v George Forest Timber Company Ltd 1 SATC 20 1924 AD bl. 25 en 26

¹⁶¹ New State Areas Ltd v CIR 1946 AD 610, 14 SATC 166 bl. 165 en 170

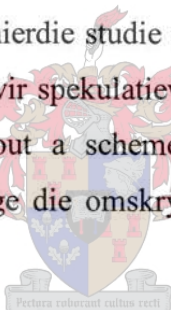
¹⁶² Hutton, 1998: 207, SAICA, 1992: 11, Land Dealing Co v COT 22 SATC 310 bl. 323 en 324

¹⁶³ Byala, 1993: 106

Op die datum waarop die opsie uitgeoefen word, ontstaan daar dus 'n wins vir die handelaar ongeag of hy verkies om hierdie wins in kontant te neem, in die geval van 'n kontantvereffende opsie, of indien hy die onderliggende bate teen minder as die bate se huidige markwaarde aankoop, in die geval waar die opsiekontrak vir fisiese lewering voorsiening maak. Byala verwys na die beslissing in *Lace Property Mines Ltd v CIR*¹⁶⁴ as gesag daarvoor dat 'n ontvangste of toevalling anders as in die vorm van kontant kan geskied. In laasgenoemde saak het die hof beslis dat die inskryf op aandele teen minder as die markwaarde van daardie aandele as deel van 'n meer omvattende transaksie, 'n belasbare toevalling ingevolge die omskrywing van "bruto inkomste" daargestel het.

Alhoewel SAIGR¹⁶⁵ die posisie ondersteun dat 'n belasbare toevalling eers geskied sodra die onderliggende bate gerealiseer word, blyk daar dus ook gesag te wees vir die siening dat 'n toevalling geskied sodra die opsie uitgeoefen word en die handelaar dus nie die toevalling kan uitstel tot en met die realisasie van die onderliggende bate nie.

Soos aangedui in Hoofstuk 4¹⁶⁶ van hierdie studie sal enige opsiekontrak, anders as 'n buitelandse valuta-opsiekontrak, wat vir spekulatiewe doeleindes en dus ingevolge "an operation of business in carrying out a scheme for profit-making" verkry is as handelsvoorraad geag word, ingevolge die omskrywing van handelsvoorraad soos in artikel 1 van die Wet vervat.

Teen watter waarde moet opsies wat as handelsvoorraad gehou word egter vir inkomstebelastingdoeleindes in berekening gebring word?

Ingevolge Artikel 22(1)(b) is die waarde van enige handelsvoorraad, wat bestaan uit 'n instrument, rentekoersoreenkoms of opsiekontrak ten opsigte waarvan 'n maatskappy 'n keuse uitgeoefen het soos in Artikel 24J(9)¹⁶⁷ beoog, die markwaarde van bedoelde handelsvoorraad.

Die gevolg van 'n Artikel 24J(9) keuse deur 'n belastingpligtige, saamgelees met die bepaling van Artikel 22(1)(b), is dat alle ongerealiseerde winste en verliese op opsiekontrakte gehou as handelsvoorraad, by die belasbare inkomste van sodanige belastingpligtige ingereken sal word. Hierdie ongerealiseerde winste of verliese sou nie

¹⁶⁴ *Lace Property Mines Ltd v CIR* 9 SATC 349

¹⁶⁵ Suid-Afrikaanse Instituut van Geoktrooieerde Rekenmeesters, SAICA, 1992: 11

¹⁶⁶ Sien die bespreking in hierdie verband onder 4.3.2.

¹⁶⁷ Sien die bespreking onder 4.3.2 vir 'n opsomming van Artikel 24J(9) se bepalinge.

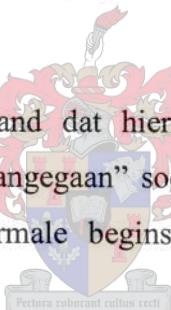

andersins, weens die voorwaardelikheid daarvan, ingevolge die normale beginsels aangaande tydsberekening, by die belasbare inkomste van 'n belastingpligtige ingereken word nie.

Indien 'n belastingpligtige nie 'n keuse ingevolge Artikel 24J(9) uitgeoefen het nie, word die waarde van enige opsiekontrak gehou as handelsvoorraad, gereël deur die bepaling van Artikel 22(1)(a).

Ingevolge die bepaling van Artikel 22(1)(a) is dit duidelik dat 'n handelaar in opsiekontrakte, wat nie 'n keuse ingevolge die bepaling van Artikel 24J(9) uitgeoefen het nie, enige afname in die markwaarde van opsiekontrakte gehou as eindvoorraad van die koste van sodanige handelsvoorraad kan aftrek. Dit is egter onderhewig daaraan dat die daling in markwaarde tot die bevrediging van die Kommissaris bewys kan word. Die gevolg van Artikel 22(1)(a) is dus dat alle ongerealiseerde verliese op opsiekontrakte gehou as handelsvoorraad, by die belasbare inkomste van sodanige belastingpligtige ingereken sal word.

Die skrywer doen weer aan die hand dat hierdie ongerealiseerde verliese bloot voorwaardelik en dus nie “werklik aangegaan” soos vereis deur Artikel 11(a) is nie. Dus sou dit nie ingevolge die normale beginsels aangaande tydsberekening vir belastingaftrekking kwalifiseer nie.

Artikel 22 bevat egter geen ooreenstemmende bepaling wat van 'n belastingpligtige vereis om die waarde van opsiekontrakte gehou as handelsvoorraad tot bo die oorspronklike kosprys van sodanige opsiekontrakte te verhoog, indien die markwaarde van sulke opsiekontrakte op die jaareinde van die belastingpligtige hoër as die oorspronklike koste daarvan is nie¹⁶⁸.

Behalwe vir gevalle waar 'n belastingpligtige aan die bepaling van Artikel 22(1)(b) onderworpe is, is dit dus vir 'n belastingpligtige moontlik om ongerealiseerde winste op opsiekontrakte gehou as handelsvoorraad uit te stel. Ongerealiseerde verliese op sulke

¹⁶⁸ Behalwe vir gevalle waar 'n belastingpligtige 'n keuse ingevolge Artikel 24J(9) uitgeoefen het en dus aan die bepaling van Artikel 22(1)(b) onderworpe is. In so geval sal beide ongerealiseerde verliese en winste teen die oorspronklike koste van sulke opsiekontrakte gehou as handelsvoorraad aangesuiwer word.

opsiekontrakte kwalifiseer egter wel vir verrekening teen sodanige belastingpligtige se belasbare inkomste¹⁶⁹.

Weens die bepalings van Artikel 82 van die Wet rus die onus op die belastingpligtige om sodanige afname in die markwaarde van opsiekontrakte gehou as handelsvoorraad tot die bevrediging van die Kommissaris te bewys.

‘n Laaste aangeleentheid om in hierdie verband te oorweeg, is wanneer die premie of ander onkoste betaal met die verkryging van die opsie vir belastingaftrekking sal kwalifiseer.

Soos aangedui in Hoofstuk 4¹⁷⁰ is Artikel 24L van die Wet nie op opsiekontrakte gehou as handelsvoorraad van toepassing nie. Die tydsberekening van sodanige premies of dergelike vergoeding is dus by implikasie aan die normale inkomstebelasting beginsels aangaande tydsberekening onderhewig.

Gegronde op die algemene inkomstebelastingbeginsels aangaande tydsberekening sal enige premie of onkoste aangegaan met die verkryging van ‘n opsiekontrak eers vir belastingaftrekking kwalifiseer wanneer dit “werklik aangegaan” is ingevolge Artikel 11(a) van die Wet. Daar moet dus ‘n volstrekte en onvoorwaardelike verpligting op die belastingpligtige rus om die premie te betaal¹⁷¹ alvorens sodanige premie-onkoste vir aftrekking sal kwalifiseer.

5.2.2 Belegging

5.2.2.1 Inkomste of kapitale aard van opsiebetaling

Indien ‘n belastingpligtige ‘n opsie bekom

- (a) as ‘n direkte kapitale belegging deur die voortdurende omrol van die opsie; of
- (b) om die prys by die verkryging van die onderliggende bate as langtermyn belegging vas te pen; of

¹⁶⁹ Hutton, 1998: 209

¹⁷⁰ Sien die bespreking in 4.3.1.

¹⁷¹ Hutton, 1998: 207

- (c) om 'n langtermyn belegging in die onderliggende bate te bewerkstellig, deur die voortdurende omrol van die opsie, as alternatief tot direkte belegging in die mark,

sal die opbrengs met die vervreemding of uitoefening van die opsie, gegewe dat die belastingpligtige se bedoeling onveranderd bly, van 'n kapitale aard wees¹⁷².

In *ITC 369*¹⁷³ het die belastingpligtige 'n halwe aandeel verkry in 'n opsie om sekere grond, ryk aan minerale te bekom. Die reg so verkry is later deur die belastingpligtige verkoop en die hof het beslis dat die opbrengs ontvang met die vervreemding van 'n kapitale aard was. In sy uitspraak het regter Nathan die volgende opmerking¹⁷⁴ gemaak:

“The appellant was not a dealer in options and he was not a dealer in shares. Therefore, he cannot be assessed on the proceeds alleged to have risen out of such a sale”.

Hierbo¹⁷⁵ is reeds verwys na die feit dat die bedoeling van 'n belastingpligtige van groot belang is in die ondersoek na die inkomste of kapitale aard van 'n ontvangste of toevalling.

Waar 'n belastingpligtige 'n opsie uitoefen, lewering van die onderliggende bate neem en hierdie bate kort daarna teen 'n wins verkoop, ontstaan die vraag egter op watter tydstip van die transaksie die bedoeling van die belastingpligtige getoets behoort te word en inderdaad deurslaggewend is. Is dit op die tydstip wat die belastingpligtige die opsie bekom of die tydstip wanneer die onderliggende bate teen 'n wins verkoop word?

Bogenoemde aangeleentheid het in verskeie beslissings oorweging geniet. Twee Zimbabwiese beslissings in hierdie verband het vir 'n aantal jare onsekerheid geskep alvorens sodanige beslissings deur plaaslike hofbeslissings teengestaan is.

In beide *SAM v COT*¹⁷⁶ en *X v Cot, Y v COT, Z v COT*¹⁷⁷ het die hof beslis dat nieteenstaande die feit dat die opsies aanvanklik bekom is met die doel om 'n kapitale bate te verkry, die belastingpligtige se besluit om die opsie uit te oefen, lewering van die

¹⁷² Hutton, 1998: 206

¹⁷³ *ITC 369 9 SATC 310*

¹⁷⁴ *ITC 369 9 SATC 310 bl. 312*

¹⁷⁵ Sien die bespreking onder 5.2.1.1.

¹⁷⁶ *SAM v COT 1980 (2) SA 75 (ZR), 42 SATC 1*

¹⁷⁷ *X v Cot, Y v COT, Z v COT 1978 (1) SA 605 (R), 40 SATC 21*

onderliggende bate te neem en daarna hierdie bate teen 'n wins te verkoop, op 'n verandering in bedoeling gedui het en die eiendom ingevolge "'n skema van winsbejag"' bekom en verkoop is.

Bogenoemde beslissings was teenstrydig met plaaslike belastingreg selfs voor dit direk deur plaaslike beslissings teengestaan is. Ingevolge plaaslike belastingreg is 'n belastingpligtige daarop geregtig om 'n kapitale bate teen 'n verhoogde waarde te realiseer tot die grootste moontlike voordeel vir sodanige belastingpligtige¹⁷⁸.

In *Matla Coal Ltd v CIR*¹⁷⁹ en ook *ITC 1427*¹⁸⁰ is bostaande Zimbabwiese beslissings egter weerlê. In eersgenoemde beslissing het Matla Coal Ltd aanvanklik verskeie opsies en regte oor sekere eiendom bekom. Hierdie opsies is later aan Eskom vir 'n bedrag van R9 365 000 verkoop. Die hof het bevind dat Matla Coal Ltd aanvanklik hierdie opsies as kapitale bates bekom het en nie as handelsvoorraad gehou het nie. In die ondersoek na die bedoeling waarmee die belastingpligtige die opsies verkry het, het die hof beslis dat die belastingpligtige se bedoeling op die tydstip waarop die opsiekontrakte aangegaan is, van belang was.

In *ITC 1427* het die hof bostaande beslissing en benadering ondersteun. In laasgenoemde geval het 'n bankier 'n opsie bekom om die totale uitgereikte aandelekapitaal en aandeelhouderslenings van 'n boerdery-maatskappy te verkry. Nadat die belastingpligtige die plaas vir 'n tydperk bewoon en sekere verbeteringe daarop aangebring het, het hy die opsie uitgeoefen en onmiddellik daarna die totale uitgereikte aandelekapitaal en aandeelhouerseise so bekom teen 'n wins verkoop. Ingevolge die belastingpligtige se getuienis het hy aanvanklik die opsie bekom met die opregte bedoeling om boerdery-aktiwiteite op die plaas te beoefen. Hy is egter oorreed om te verkoop deur 'n toevallige en uiters vrygewige aanbod.

In sy ondersoek het die hof eers die bedoeling van die belastingpligtige op die tydstip waarop die opsie bekom is, ondersoek. Daarna het die hof die normale toetse oorweeg om te bepaal of die belastingpligtige se bedoeling verander het na "'n skema van winsbejag".

¹⁷⁸ *Berea West Estates (Pty) Ltd v SIR*, 38 SATC 43, *John Bell & Co (Pty) Ltd v SIR*, 38 SATC 87

¹⁷⁹ *Matla Coal Ltd v CIR*, 48 SATC 223

¹⁸⁰ *ITC 1427 (1987) 50 SATC 25*

Die hof weerlê die Zimbabwiese beslissings en maak staat op die beslissing gegee in *Matla Coal Ltd v CIR* asook die bekende aanhaling van regter Wessels in *John Bell & Co (Pty) Ltd v SIR*¹⁸¹:

"The mere change of intention to dispose of an asset hitherto held as capital does not per se subject the resultant profit to tax. Something more is required in order to metamorphose the character of the assets and so render its proceeds gross income. For example, the taxpayer must already be trading in the same or similar kinds of assets, or he then and there starts some trade or business or embarks on some scheme for selling such assets for profit, and in either case, the asset in question is taken into or used as his stock-in-trade."

Dit blyk duidelik uit die hof se beslissing dat die uitoefening van die opsie deur die belastingpligtige slegs die wyse was waarop hy sy kapitale bate gerealiseer het. Hierdie vervreemding kon nie in afsondering van die geskiedenis van die hele transaksie as 'n onafhanklike skema van winsbejag beskou word nie. Die hof was nie bereid om die verkryging van die opsie en die latere uitoefening daarvan as twee afsonderlike onverwante gebeurtenisse te beskou nie.¹⁸²

Uit bostaande regspraak blyk dit duidelik dat die opbrengs met die vervreemding of uitoefening van 'n opsie om vaste eiendom, en dus by implikasie ook ander tasbare bates, te bekom dus wel van 'n kapitale aard kan wees. Dit mag egter vir 'n belastingpligtige moeiliker wees om 'n kapitale bedoeling of motief te motiveer in die geval van finansiële opsies wat byvoorbeeld op die TOM¹⁸³ verhandel¹⁸⁴. Die grootste struikelblok in hierdie verband is die afwesigheid van fisiese lewering van 'n onderliggende bate. Die uitoefening van so 'n opsie gee bloot tot 'n vereffening in kontant aanleiding.

Ten spyte van bogenoemde is die skrywer van mening dat dit tog in sekere omstandighede moontlik mag wees om 'n kapitale bedoeling of motief ook vir finansiële opsies te motiveer.

¹⁸¹ *John Bell & Co (Pty) Ltd v SIR*, 38 SATC 87 bl. 103

¹⁸² *Silke*, 1990: 98

¹⁸³ *Traded options market*

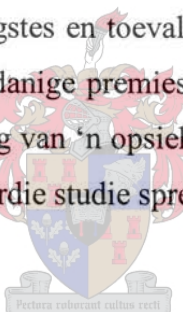
¹⁸⁴ *Byala*, 1993: 103

Op die grondslag dat enige premie of dergelike vergoeding betaal vir die verkryging van 'n opsie met 'n kapitale bedoeling of motief, aangegaan is met die doel om die inkomsteproduserende-struktuur van die belastingpligtige uit te brei, en ook om 'n bron van inkomste daar te stel, sal sodanige onkoste ook van 'n kapitale aard wees. Dit sal dus nie vir belastingaftrekking kwalifiseer nie¹⁸⁵.

Sedert 1 Oktober 2001 word alle “belasbare kapitaalwinste”¹⁸⁶ egter ook by die belasbare inkomste van 'n belastingpligtige ingereken. Die kapitaalwinsbelastinggevolge van sulke kapitale ontvangstes en toevallings wat met opsiekontrakte verband hou asook sodanige premies of dergelike vergoeding betaal of ontvang by die verkryging of verlening van 'n opsiekontrak word in meer besonderhede in Hoofstuk 6 van hierdie studie aangespreek.

5.2.2.2 Die tydsberekening van opsiebetalings

Die tydsberekening van beide ontvangstes en toevallings van 'n kapitale aard wat met opsiekontrakte verband hou asook sodanige premies of dergelike vergoeding betaal of ontvang by die verkryging of verlening van 'n opsiekontrak word gereël deur die Agste Bylae tot die Wet. Hoofstuk 6 van hierdie studie spreek dit in meer besonderhede aan.

5.2.3 Verskansing

5.2.3.1 Inkomste of kapitale aard van opsiebetalings

Verskansing word vir rekeningkundige doeleindes¹⁸⁷ omskryf as:

“...die aanwysing van een of meer verskansingsinstrumente sodat hul verandering in billike waarde 'n verrekening, in die geheel of gedeeltelik, van die verandering in billike waarde of kontantvloei van 'n verskanste item is.”

¹⁸⁵ Hutton, 1998: 206

¹⁸⁶ Paragraaf 1 van die Agste Bylae tot die Wet.

¹⁸⁷ Standpunte oor Algemene Aanvaarde Rekeningkundige Praktyk (“AARP”), RE 133 Finansiële instrumente: Erkenning en meting, par 11

‘n “Verskanste item” word omskryf as enige bate, las, vaste verbintenis of voorspelde toekomstige transaksie wat ‘n onderneming blootstel aan die risiko van veranderinge in billike waarde of veranderinge in toekomstige kontantvloei.

‘n “Verskansingsinstrument” word omskryf as ‘n aangewese afgeleide instrument of (in beperkte omstandighede) ‘n ander finansiële bate of las waarvan die billike waarde of kontantvloei na verwagting veranderinge in die billike waarde of kontantvloei van ‘n aangewese verskanste item sal verreken.

Die eienskappe van ‘n verskansingstransaksie word as volg deur SAIGR omskryf¹⁸⁸:

- (a) by die aanvang van die skans moet die verskansingsinstrument, die verbandhoudende verskanste item, die aard van die risiko wat verskans word asook hoe die belastingpligtige die doeltreffendheid van die skans gaan beoordeel, behoorlik geïdentifiseer en gedokumenteer word;
- (b) daar moet ‘n verwagting wees dat die skans hoogs doeltreffend sal wees;
- (c) die doeltreffendheid van die skans moet betroubaar gemeet kan word; en
- (d) die skans moet op ‘n voortgesette grondslag beoordeel word om te verseker dat dit werklik regdeur hoogs doeltreffend was.

Dit is duidelik dat die omskrywing van ‘n verskansingsinstrument, ‘n opsiekontrak insluit. ‘n Opsiekontrak verkry vir verskansingsdoeleindes is soortgelyk aan ‘n versekeringskontrak¹⁸⁹. In die ondersoek na die inkomste of kapitale aard van bedrae ontvang ingevolge ‘n versekeringskontrak het ons howe die toets, soos geformuleer in *Burmah Steam Ship Co Ltd v IRC*¹⁹⁰, toegepas en probeer onderskei of die ontvangste die belastingpligtige vergoed vir ‘n verlies aan inkomste (inkomste van aard) of vir ‘n verlies aan kapitaal (kapitaal van aard)¹⁹¹.

¹⁸⁸ AARP RE 133 *Finansiële Instrumente: Erkenning en meting*, Byala, 1993: 104

¹⁸⁹ Byala, 1993: 104

¹⁹⁰ *Burmah Steam Ship Co Ltd v IRC* (1930) 16 TC 67

¹⁹¹ Hutton, 1998: 166

In die omskrywing van verskansing is dit opmerklik dat daar geen verwysing is na die feit dat 'n verskanste item beperk is tot of vaste- of bedryfskapitaal nie. Dit word aan die hand gedoen dat die aard van die onderliggende verskanste item deurslaggewend is in die ondersoek na die inkomste of kapitale aard van verskansingswinste¹⁹².

Daar is gesag vir hierdie standpunt in die konteks van buitelandse valutatermynkонтракте. In *ITC 1498*¹⁹³ het die belastingpligtige 'n buitelandse valutatermynkонтрак uitgeneem ter beskerming teen 'n verswakking in die wisselkoers op die invoer van 'n nuwe drukpers. Met die verrekening van die termynkонтрак het die belastingpligtige 'n wins gerealiseer. Die hof het beslis dat hierdie ontvangste van 'n kapitale aard was deur ondersoek in te stel na die aard van die onderliggende verskanste item. In sy uitspraak¹⁹⁴ het regter Jennett die volgende opmerking gemaak:

“It can be accepted that in acquiring the Harris Off-set Press the appellant acquired a capital asset – New State Areas Ltd v CIR 1946 AD 610 at 621 – and the loan or money spent in acquiring the printing press must be capital expenditure. Having regard to our acceptance of the evidence, we are not dealing with a taxpayer trafficking in exchange and there is no reason why the foreign exchange contracts which relate to the repayment of the loan for the purpose of acquiring the printing press should not assume the character of their originating cause.”

In *ITC 340*¹⁹⁵ het die belastingpligtige, 'n handelaar, sekere goedere ingevoer en buitelandse valutatermykontrakte uitgeneem om sy besigheid teen wisselkoersverliese te beskerm. Weens die fluktuasie van die wisselkoers het die belastingpligtige 'n aansienlike wins gemaak met die verrekening van die termynkontrakte. Die hof het die belastingpligtige se getuienis dat hy nie in buitelandse valuta gespekuleer het nie aanvaar, maar aangevoer dat die wisselkoerswinste van 'n inkomste aard was aangesien sodanige winste 'n integrale deel van die belastingpligtige se besigheid was.

¹⁹² Bvala, 1993: 104

¹⁹³ ITC 1498 53 SATC 260. Hierdie beslissing is gegee in die konteks van Artikel 24B van die Wet voor die inwerkingtreding van Artikel 24I van die Wet wat tans die inkomstebelastinggevolge van wisselkoersverskille reguleer. Die skrywer is nogtans van mening dat die beslissing relevant is tot die mate wat dit die hof se benadering tot verskansingswinste aandui.

¹⁹⁴ ITC 1498 53 SATC 260 bl. 265

¹⁹⁵ ITC 340 (1935) 8 SATC 362 (U)

In wese het die hof dus tot die gevolgtrekking gekom dat die termynkontrakte uitgeneem is om die koste van bedryfskapitaal te verskans en enige winste met die verrekening van die termynkontrakte dus van 'n inkomste aard was¹⁹⁶.

Gegronde op bogenoemde gesag behoort die opbrengs met die vervreemding of uitoefening van 'n opsiekontrak bekom, met die doel om bedryfskapitaal, 'n ander bate van 'n inkomste aard of 'n inkomstestroom te verskans, dus sonder uitsondering beskou te word as vergoeding vir 'n verlies aan inkomste en dus van 'n inkomste aard en belasbaar. Net so behoort die opbrengs met die vervreemding of uitoefening van 'n opsiekontrak bekom, met die doel om die waarde van 'n kapitale bate te beskerm, van 'n kapitale aard te wees.

Afgeleide instrumente en dus by implikasie ook opsiekontrakte is van nature korttermyn van aard. Hierdie eienskap noodsaak 'n voortdurende hernuwing of omrol van die afgeleide instrument om as effektiewe skans vir 'n langtermyn onderliggende kapitale bate of belegging te dien. Laasgenoemde, tesame met die feit dat winste en verliese op instrumente wat op beurse verhandel op 'n daaglikse basis verreken word, mag dit moeilik maak om te argumenteer dat sulke instrumente van 'n kapitale aard is¹⁹⁷. Ingevolge Artikel 82 van die Wet rus die onus op die belastingpligtige om te bewys dat die skans met 'n kapitale bedoeling of motief aangegaan is.

Die SAIGR verslag ondersteun die siening dat die aard van opbrengste op verskansingstransaksies bepaal behoort te word deur ondersoek in stel na die aard van die verskanste item¹⁹⁸. Laasgenoemde verslag wys egter daarop dat sekere belastingkenners van mening is dat hierdie siening moontlik teenstrydig is met bestaande regspraak.

Soos genoem, blyk die bedoeling van 'n belastingpligtige deurslaggewend te wees in die ondersoek na die inkomste of kapitale aard van transaksies. Wat is 'n belastingpligtige se bedoeling indien hy 'n verskansingstransaksie aangaan? 'n Verskanser beskerm homself slegs teen 'n potensiële verlies van of daling in die waarde van die verskanste item. By implikasie word alle verskansingstransaksies dus

¹⁹⁶ Hutton, 1998: 168

¹⁹⁷ Lategan, 1994: T2-1

¹⁹⁸ SAICA, 1992: 26

aangegaan met die bedoeling om winste te genereer en in afsondering beskou, blyk sodanige transaksies dus op die oog af 'n skema van winsbejag te wees.

Dit word egter aan die hand gedoen dat konsekwentheid in die aard van die skans en die aard van die verskanste item slegs moontlik is indien die motief of doel¹⁹⁹ van die belastingpligtige ondersoek word. Die motief of doel van die verskansingstransaksie mag wel van 'n kapitale aard wees. Indien die bedoeling van die belastingpligtige tot die oorheersende toets verhef word, sal meeste verskansingstransaksies van 'n inkomste aard geag word op die grondslag dat die belastingpligtige 'n gunstige resultaat in die vooruitsig gestel het²⁰⁰.

Die SAIGR verslag kom tot die gevolgtrekking dat dit wel vir 'n belastingpligtige moontlik mag wees om, onder die gepaste omstandighede, afgeleide instrumente soos opsiekontrakte ter verskansing van kapitale bates te gebruik. Op voorwaarde dat die verband tussen die verskansingsinstrument en die verskanste item nou genoeg is, kan die verskansingstransaksie van 'n kapitale aard wees²⁰¹.

Om te kan bewys dat die opbrengs van 'n verskansingstransaksie van 'n kapitale aard is, sal die belastingpligtige moet kan aantoon dat²⁰²:

- (a) die betrokke transaksie met 'n besliste verskansingsoogmerk aangegaan is;
- (b) die onderliggende verskanste item van 'n kapitale aard is;
- (c) die verwantskap tussen die verskansingsinstrument en die verskanste item nou genoeg is, of anders gestel, werklike ekonomiese verskansing bereik word en die doeltreffendheid van die skans hoog genoeg is om te kan aanvoer dat die verskansingsinstrument en die verskanste item op 'n soortgelyke grondslag belas behoort te word.

Die Suid-Afrikaanse belastingreg verskaf geen riglyne om 'n verskansingstransaksie te identifiseer nie. Die eienskappe geïdentifiseer in RE 133 en vroeër in hierdie hoofstuk aangehaal, mag egter leiding in hierdie verband verskaf. Dit word aan die hand gedoen dat plaaslike howe soortgelyke eienskappe sal oorweeg om te bepaal of 'n

¹⁹⁹ ITC 1223 37 SATC 24, ITC 1379 45 SATC 36, *Berea West Estates v SIR* 38 SATC 43

²⁰⁰ *Latagan*, 1994: T2-2

²⁰¹ *SAICA*, 1992: 26

²⁰² *Hutton*, 1998: 168

belastingpligtige 'n besliste verskansingsoogmerk gehad het en of die verwantskap tussen die verskansingsinstrument en verskanste item nou genoeg was.

Enige premie of dergelike vergoeding betaal vir die verkryging van 'n opsiekontrak ter verskansing van bedryfskapitaal of 'n inkomstestroom sal kwalifiseer vir belastingaftrekking as synde 'n onkoste bykomstig tot die uitvoering of bedryf van die belastingpligtige se inkomsteproduserende struktuur. Soortgelyk behoort enige premie of dergelike onkoste aangegaan met die verkryging van 'n opsiekontrak ter verskansing van 'n kapitale bate ook van 'n kapitale aard te wees. Dit sal dus nie kwalifiseer vir belastingaftrekking nie, synde 'n koste aangegaan met die doel om die belastingpligtige se inkomsteproduserende-struktuur te beskerm²⁰³.

Wat laasgenoemde betref voer Byala aan dat die koste van 'n premie op 'n opsiekontrak aangegaan as 'n skans vir 'n bestaande kapitale bate, moontlik aftrekbaar mag wees²⁰⁴. Soos hierbo aangedui, is so 'n opsiekontrak soortgelyk aan 'n versekeringskontrak. Dit is die SAID se huidige praktyk om alle versekeringspremies op kontrakte aangegaan om ook kapitale bates teen verlies te beskerm, as aftrekking toe te staan.

'n Soortgelyke situasie het in *Sub-Nigel v CIR*²⁰⁵ ontstaan waar die hof, met respek gesê, nie oor die aangeleentheid beslis het nie:

"Money's spent by way of premiums to insure capital assets against fire may constitute expenditure of a non-capital nature, although the proceeds of any such fire policy would be receipts of a capital nature. This seems to be the view held in England. See Usher's Wiltshire Brewery Ltd v Bruce. On this point, I express no opinion."

Bogenoemde Engelse beslissing mag aanduidend wees van die benadering wat deur Suid-Afrikaanse howe gevolg sal word. In die meeste omstandighede wil dit egter voorkom asof die aftrekbaarheid van 'n premie betaal met die verkryging van 'n opsiekontrak, afhanklik is daarvan of enige opbrengs met die verkoop of uitoefening van die opsiekontrak van 'n inkomste aard is al dan nie.

²⁰³ Hutton, 1998: 171

²⁰⁴ Byala, 1993: 143

²⁰⁵ *Sub-Nigel v CIR* 15 SATC 380

5.2.3.2 Die tydsberekening van opsiebetalings

Die tydsberekening van bedrae ontvang met die verkoop of uitoefening van 'n opsiekontrak verkry as 'n skans sal soortgelyk wees aan die bespreek in 5.2.1.2 en 5.2.2.2 afhangend of die opbrengs met die realisasie van die verskansingsitem onderskeidelik van 'n inkomste of kapitale aard is. Hierdie beginsels word dus nie hier herhaal nie.

Soos hierbo aangedui sal slegs premies of dergelike vergoeding aangegaan met die verkryging van 'n opsiekontrak wat dien as skans van 'n inkomste aard vir belastingaftrekking kwalifiseer. Die skrywer is van mening dat die tydsberekening van die aangaan van sodanige premies of dergelike onkoste deur Artikel 24L van die wet gereguleer word, indien sodanige opsiekontrakte, aangegaan as verskansingsinstrumente, nie as handelsvoorraad gehou word nie.

Ingevolge Artikel 24L word die koste vir die verkryging van 'n opsie, uitgesonderd die intrinsieke waarde van die opsie wat tot die uitoefening, beëindiging of vandiehandsetting van die opsiekontrak uitgestel word, op 'n dag-tot-dag grondslag oor die termyn van bedoelde opsiekontrak erken.

Ingevolge Artikel 24L(2) word enige deel van die premie of dergelike vergoeding wat by die uitoefening, beëindiging of vandiehandsetting van die opsiekontrak nog nie vir inkomstebelastingdoeleindes erken is nie, onmiddellik ten tye van sodanige gebeurtenis ten volle erken.

Die erkenning van enige deel van die premie of dergelike vergoeding betaal met die verkryging van 'n opsiekontrak, wat die intrinsieke waarde met betrekking tot die opsiekontrak verteenwoordig, word uitgestel tot die datum van uitoefening, beëindiging of vandiehandsetting van bedoelde opsiekontrak.

5.3 *Die skrywer van 'n opsiekontrak*

5.3.1 *Aard van premie-ontvangste*

5.3.1.1 *Onderliggende bate kapitaal van aard*

Vir die skrywer van 'n opsiekontrak is die enigste relevante ontvangste of toevalling die premie of dergelike vergoeding wat hy by die skryf van die opsie ontvang. Die skrywer van 'n opsiekontrak se potensiële onkoste of verlies is egter onbeperk.

Die premie ontvang by die verlening van 'n opsie om 'n kapitale bate of belegging te koop wat deur die skrywer gehou word, sal van 'n kapitale aard wees op die grondslag dat die premie onlosmaaklik deel van die verkoop van die kapitale bate is²⁰⁶. Daar word aan die hand gedoen dat die aard van die onderliggende bate deurslaggewend is in die ondersoek na die inkomste of kapitale aard van premies ontvang by die skryf van opsiekontrakte.

In *ITC 321*²⁰⁷ het die belastingpligtige 'n ooreenkoms aangegaan ingevolge waarvan sy die reg verleen het om op haar eiendom te prospekter asook die opsie om enige mineraalregte op die eiendom te koop. As vergoeding vir die verlening van die reg om te prospekter asook die opsie om enige mineraalregte te koop, het die belastingpligtige 'n bedrag kontant ontvang.

Die hof beslis dat die vergoeding ontvang nie verdeel kon word tussen die reg om te prospekter en die opsie verleen om enige mineraalregte te bekom nie. In sy ondersoek na die inkomste of kapitale aard van die vergoeding ontvang, gaan kyk die hof na die aard van die onderliggende bate, die plaaseiendom. In hierdie verband aanvaar die hof die belastingpligtige se getuienis dat die plaaseiendom as kapitale bate gehou is op die grondslag dat sy die eiendom etlike jare tevore ingevolge haar huwelik bekom het en sy nooit bedoel het om 'n wins uit die eiendom te maak anders as deur boerdery nie.

Die hof beslis dat die vergoeding ontvang van 'n kapitale aard was aangesien dit onlosmaklik deel was van die plaaseiendom en die mineraalregte wat daaraan gekleef het.

²⁰⁶ Hutton, 1998: 206

²⁰⁷ *ITC 321 (1935) 8 SATC 236 (U)*

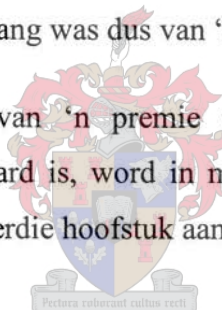

‘n Soortgelyke benadering is deur die hof in *ITC 962*²⁰⁸ gevolg waar ‘n belastingpligtige vergoeding ontvang het vir die verlening van ‘n opsie om sekere plaaseiendom, deur die belastingpligtige besit, te bekom. Die hof kom tot die gevolgtrekking dat die plaaseiendom as kapitale bate gehou is en die vergoeding ontvang vir die verlening van die opsie normaalweg van ‘n kapitale aard sou wees. In hierdie geval is die premie ontvangste egter in die vorm van ‘n jaargeld ontvang en dus spesifiek aan belasting onderhewig gestel ingevolge paragraaf (a) van die omskrywing van bruto inkomste.

In *SIR v Struben Minerals*²⁰⁹ het die belastingpligtige vergoeding ontvang vir die verlening van die reg om op sekere eiendom, besit deur die belastingpligtige, te prospekter asook die opsie om enige mineraalregte op sodanige eiendom te koop.

Die hof bevind dat die vergoeding ontvang nie verdeel kan word tussen die reg om te prospekter en die opsie verleen om enige mineraalregte te bekom nie en dat die belastingpligtige nie die eiendom en mineraalregte ingevolge ‘n skema van winsbejag bekom het nie. Die vergoeding ontvang was dus van ‘n kapitale aard.

Die kapitaalwinsbelastinggevolge van ‘n premie ontvang met die skryf van ‘n opsiekontrak wat van ‘n kapitale aard is, word in meer besonderhede in Hoofstuk 6 beskryf en word dus nie verder in hierdie hoofstuk aangespreek nie.

5.3.1.2 Onderliggende bate inkomste van aard

In teenstelling met bogenoemde, indien ‘n belastingpligtige ‘n opsie verleen om ‘n bate te bekom wat deur die belastingpligtige as handelsvoorraad gehou word, of waar die opsie ingevolge ‘n skema van winsbejag geskryf word, of om ‘n bate van ‘n inkomste aard te verskans, word aan die hand gedoen dat enige premie ontvang by die skryf van die opsie van ‘n inkomste aard en dus belasbaar sal wees.

In *ITC 721*²¹⁰ het die belastingpligtige verskeie persele verhuur en so huurinkomste verdien. Hy het vergoeding ontvang as teenprestasie vir die verlening van ‘n opsie om een van sy persele te huur, sou die bestaande huurder die perseel verlaat. Die hof beslis dat die premie ontvang vir die verlening van die opsie van ‘n inkomste aard was op die

²⁰⁸ *ITC 962 (1960) 24 SATC 651 (O)*

²⁰⁹ *SIR v Struben Minerals (Pty) Ltd 28 SATC 248*

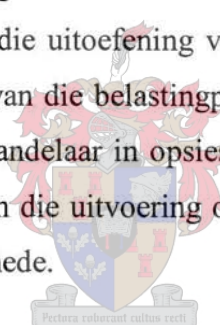
²¹⁰ *ITC 721 (1951) 17 SATC 485 (C)*

grondslag dat dit die belastingpligtige se besigheid was om huurinkomste uit die verhuring van vaste eiendom te verdien.

Indien 'n premie met die skryf van 'n opsie van 'n inkomste aard is, word aan die hand gedoen dat die tydsberekeningreëls daargestel deur Artikel 24L op sodanige premie van toepassing sal wees. Artikel 24L bepaal dat enige premie of dergelike vergoeding ontvang deur 'n persoon ingevolge 'n opsiekontrak geag op 'n dag-tot-dag grondslag aan daardie persoon toe te geval het. Artikel 24L(3) bepaal verder dat enige deel van die premie of dergelike vergoeding wat by die uitoefening, beëindiging of vandiehandsetting van die opsiekontrak nog nie vir inkomstebelastingdoeleindes erken is nie, onmiddellik ten tye van sodanige gebeurtenis ten volle erken word.

5.3.2 Belastingaftrekbaarheid van onkoste of verliese

Die belastingaftrekbaarheid van enige onkoste of verliese aangegaan deur die skrywer van 'n kontantvereffende opsie by die uitoefening van sodanige opsie deur die houer daarvan, is afhanklik van die doel van die belastingpligtige in die skryf van die opsie. Enige verliese aangegaan deur 'n handelaar in opsies sal van 'n inkomste aard en dus aftrekbaar wees, synde aangegaan in die uitvoering of bedryf van die belastingpligtige se inkomsteproduserende-bedrywigheede.

Waar die opsiekontrak egter vir fisiese lewering voorsiening maak, gee die transaksie in die onderliggende bate of instrument aanleiding tot die handeling vir belastingdoeleindes. Gestel die houer van 'n verkoopopsie, waarin voorsiening gemaak word vir lewering van die onderliggende bate of instrument, besluit om sodanige opsie uit te oefen. Die houer sal slegs so 'n opsie uitoefen indien die verkoopprijs, waarvoor in die opsiekontrak voorsiening gemaak word, hoër as die huidige markprijs van die bate is. Die skrywer van die opsiekontrak is verplig om die onderliggende bate teen hierdie hoër prijs aan te koop.

Daar word aan die hand gedoen dat die skrywer sy verlies, die verskil tussen die aankoopprijs en die huidige markwaarde van die bate, ingevolge die normale waardasiereëls vir handelsvoorraad²¹¹, vir inkomstebelastingdoeleindes sal kan eis²¹².

²¹¹ Artikel 22(1) van die Wet

²¹² SAICA, 1992: 12

Sodra die skrywer van die opsiekontrak die onderliggende bate so verkry, verkoop, sal daar 'n normale ontvangste of toevalling vir die skrywer wees. In gevalle waar die onderliggende bate so verkry egter van 'n kapitale aard is, sal die uiteindelijke realisasie daarvan deur die skrywer tot 'n kapitale verlies aanleiding gee²¹³.

'n Laaste aangeleentheid om in hierdie verband te oorweeg, is die hantering van enige "ongerealiseerde verliese" op opsiekontrakte geskryf deur 'n belastingpligtige. Solank as wat die opsie "in-the-money" is, sal die skrywer 'n onkoste moet aangaan by die uitoefening van die opsie. Tot en met die datum van uitoefening is hierdie onkoste of verlies egter ongerealiseerd en voorwaardelik en dus nie "werklik aangegaan" ingevolge die vereistes van Artikel 11(a) van die Wet nie. Die onkoste of verlies is voorwaardelik deurdat die opsie steeds mag verval sonder enige gepaardgaande onkoste vir die skrywer.

Die enigste bepaling in die Wet wat moontlik verligting in hierdie verband kan bied, is Artikel 24C van die Wet. Artikel 24C bied moontlike verligting vir toekomstige onkoste wat ingevolge kontrakte aangegaan sal word en kan as volg opgesom word:

Indien die inkomste van 'n belastingpligtige in 'n betrokke jaar van aanslag 'n bedrag insluit, wat ontvang is ingevolge 'n kontrak, en bedoelde bedrag volgens die Kommissaris se oortuiging geheel of gedeeltelik aangewend sal word om toekomstige onkoste te finansier, wat deur die belastingpligtige by die nakoming van sy verpligtinge ingevolge bedoelde kontrak aangegaan sal word, mag die Kommissaris 'n vermindering ten opsigte van sodanige toekomstige onkoste toelaat²¹⁴.

"Toekomstige onkoste" word as volg omskryf²¹⁵:

"...onkoste wat volgens die Kommissaris se oortuiging na die einde van bedoelde jaar aangegaan sal word –

(a) op sodanige wyse dat bedoelde bedrag in 'n daaropvolgende jaar van aanslag as 'n aftrekking van inkomste toegelaat sal word; of

²¹³ Die implikasies van kapitale winste of verliese met die uitoefening van opsiekontrakte word in meer besonderhede in Hoofstuk 6 bespreek.

²¹⁴ Artikel 24C(2)

²¹⁵ Artikel 24C(1)

(b) *ten opsigte van die verkryging van 'n bate ten opsigte waarvan 'n aftrekking ingevolge die bepalings van hierdie Wet toelaatbaar sal wees.* (Skrywer se beklemtoning)

Beide die SAIGR verslag²¹⁶ en ander skrywers²¹⁷ oor die onderwerp is dit egter eens dat 'n vermindering ingevolge Artikel 24C vir die skrywer van 'n opsie onwaarskynlik is weens die vereiste dat onkoste “aangegaan sal word”. Daar word aan die hand gedoen dat die onsekerheid van die toekomstige onkoste of verlies vir die skrywer van 'n opsie verligting ingevolge Artikel 24C onwaarskynlik maak²¹⁸.

As verligting ingevolge Artikel 24C van die Wet nie moontlik is nie, kan die skrywer van opsiekontrakte wat aan die einde van die belastingpligtige se jaar van aanslag nog nie verval het nie, dan nie sodanige opsiekontrakte as “negatiewe handelsvoorraad” ingevolge die bepalings van Artikel 22 hanteer nie²¹⁹? Sodanige hantering sal effektiewelik 'n vermindering aan die belastingpligtige verleen vir sulke ongerealiseerde verliese op opsiekontrakte geskryf.

Die SAIGR verslag²²⁰ kom egter tot die gevolgtrekking dat nog die omskrywing van handelsvoorraad in Artikel 1²²¹ nog die bepalings van Artikel 22 vir “negatiewe handelsvoorraad” voorsiening maak.

Beide die handelaar in opsiekontrakte sowel as die belastingpligtige wat 'n onderliggende bate of posisie van 'n inkomste aard verskans, word dus belas op enige premie ontvang met die skryf van 'n opsiekontrak. Hulle word egter verhoed om enige ongerealiseerde verliese te eis op sodanige opsiekontrakte wat aan die einde van die belastingpligtige se jaar van aanslag nog nie verstryk het nie.

²¹⁶ SAICA, 1992: 12

²¹⁷ Byala, 1994: 44

²¹⁸ SAICA, 1992: 12, Byala, 1994: 44

²¹⁹ SAICA, 1992: 12

²²⁰ SAICA, 1992: 12

²²¹ Die skrywer doen aan die hand dat 'n opsiekontrak geskryf deur 'n belastingpligtige nie “vir doeleindes van vervaardiging, verkoop of ruil” of deur hom “geproduseer, vervaardig, gekoop of op 'n ander wyse verkry” is nie soos in subparagraaf (a)(i) van die omskrywing van handelsvoorraad bedoel nie. Die skrywer is verder van mening dat die skrywer van 'n opsiekontrak ook nie sodanige opsie “van die hand kan sit” soos in subparagraaf (a)(ii) van die omskrywing van handelsvoorraad bedoel nie.

5.4 *Enkele anomalieë*

In Hoofstuk 4 van die studie²²² is aangedui dat die bepalings van Artikel 22 van die Wet insake handelsvoorraad 'n handelaar in opsiekontrakte, wat nie 'n keuse ingevolge Artikel 24J(9) uitgeoefen het nie, toelaat om enige afname in die markwaarde van sodanige opsiekontrakte gehou as eindvoorraad van die koste van hierdie voorraad te kan aftrek, mits die daling in markwaarde tot die bevrediging van die Kommissaris bewys kan word.

Soos aangedui in Hoofstuk 4 bevat Artikel 22 egter geen ooreenstemmende bepaling wat van 'n belastingpligtige vereis om die waarde van opsiekontrakte gehou as handelsvoorraad, tot bo die oorspronklike kosprys van sodanige opsiekontrakte te verhoog, indien die markwaarde van sulke opsiekontrakte op die jaareinde van die belastingpligtige hoër as die oorspronklike koste daarvan is nie.

Indien 'n belastingpligtige dus nie 'n keuse ingevolge Artikel 24J(9) uitoefen nie is dit vir hom moontlik om ongerealiseerde winste op opsiekontrakte gehou as handelsvoorraad uit te stel, terwyl ongerealiseerde verliese op sulke kontrakte wel vir aftrekking kwalifiseer.

Die handelaar in opsiekontrakte wat wel 'n keuse ingevolge Artikel 24J(9) uitgeoefen het, word egter deur die bepalings van Artikel 22 verplig om opsiekontrakte gehou as eindvoorraad teen markwaarde te verantwoord. Sodanige hantering het tot gevolg dat beide ongerealiseerde winste en verliese by die bepaling van die belastingpligtige se belasbare inkomste in berekening gebring word.

Die werking van Artikel 24J(9) saamgelees met die bepalings van Artikel 22(1)(b), het egter 'n teenstrydigheid tot gevolg op daardie opsiekontrakte geskryf deur die belastingpligtige. Soos aangedui in 5.3 hierbo is die skrywer van mening dat sodanige opsiekontrakte nie aan die omskrywing van handelsvoorraad in Artikel 1 van die Wet voldoen nie. Alhoewel 'n belastingpligtige dus 'n keuse ingevolge Artikel 24J(9) uitgeoefen het om alle opsiekontrakte teen markwaarde te verantwoord, voldoen opsiekontrakte deur die belastingpligtige geskryf nie aan die omskrywing van handelsvoorraad nie en kan sodanige opsiekontrakte dus nie teen hul markwaarde ingevolge die bepalings van Artikel 22(1)(b) verantwoord word nie. Die handelaar

---

²²² *Sien 4.3.2.*

word dus verhoed om enige ongerealiseerde verliese op sulke opsiekontrakte geskryf, te eis.

Premies ontvang met die skryf van sodanige opsiekontrakte word egter onmiddellik belas ten tye van ontvangs of toevalling. Artikel 24L bied verder geen verligting in hierdie verband nie, aangesien 'n keuse ingevolge Artikel 24J(9) beteken dat die belastingpligtige die werking van Artikel 24L spesifiek uitsluit.

Artikel 24J(9) is tot die Wet gevoeg om onder andere die administratiewe las van handelaars in opsies te verlig deur 'n meganisme daar te stel waarvolgens die rekeningkundige en belastinghantering van finansiële instrumente, en dus ook opsiekontrakte, sou ooreenstem. Belastingpligtiges sou verplig word om beide ongerealiseerde winste en verliese by hul belasbare inkomste in te reken. Soos aangedui hierbo, het die toepassing van Artikel 24J(9), saamgelees met die bepalings van Artikel 22, egter 'n teenstrydigheid tot gevolg wat betref opsiekontrakte geskryf deur die handelaar in opsies.

Die skrywer doen aan die hand dat laasgenoemde teenstrydigheid tot die nadeel van markhandelaars is, deurdat dit 'n impak op die effektiwiteit van hul opsiestrategieë het. Konsepweergawes van die voorgestelde wysigings tot die Wet in 2001 het bepalings bevat wat handelaars sou verplig om finansiële instrumente, en dus ook opsiekontrakte, gehou of geskryf teen die markwaarde van sodanige instrumente by belasbare inkomste in te reken. Die voorgestelde bepalings is egter nie in die finale wysigings tot die Wet vervat nie.

Die skrywer doen aan die hand dat soortgelyke bepalings noodsaaklik is om die teenstrydighede hierbo aangedui, aan te spreek en so by te dra tot die effektiwiteit van handelaars se strategieë.

HOOFSTUK 6

DIE KAPITAALWINSBELASTINGGEVOLGE VAN OPSIEKONTRAKTE

6.1 Agtergrond

Sedert 1 Oktober 2001 word alle winste van 'n kapitale aard aan Inkomstebelasting onderwerp al is dit tans teen effektiewe koerse laer as die normale Inkomstebelastingskale²²³.

Ingevolge paragraaf 2 van die Agste Bylae is die bepaling insake BKW van toepassing op die “beskikking” van enige “bate” op of na die waardasiedatum van 1 Oktober 2001. ‘n “Bate” word in paragraaf 1 van die Agste Bylae omskryf en sluit in:

“ ...

- (a) *eiendom van welke aard ookal, hetsy roerend of onroerend, liggaamlik of onliggaamlik, uitgesluit enige valuta, maar ingesluit enige munt wat hoofsaaklik van goud of platinum gemaak is; en*
- (b) *‘n reg of belang van welke aard ookal tot of in sodanige eiendom; ...”*

Ingevolge bogenoemde omskrywing sal opsiekontrakte dus as ‘n “bate” vir doeleindes van BKW beskou word. Opsiekontrakte word ook spesifiek ingesluit in die omskrywing van ‘n “finansiële instrument” in paragraaf 1 van die Agste Bylae en is die enigste tipe finansiële instrument waarvoor spesifieke bepalinge in die Agste Bylae ingesluit is.

Ingevolge paragraaf 11(1)(f) van die Agste Bylae sluit “beskikking” oor ‘n bate die verlening, hernuwing, verlenging of uitoefening van ‘n opsiekontrak in. Hierdie hoofstuk van die studie oorweeg die BKW implikasies van die verlening, uitoefening en verstryking van ‘n opsiekontrak vir beide die skrywer en die houer daarvan in meer besonderhede.

²²³ Die Agste Bylae tot die Wet bevat die relevante bepalinge insake Belasting op Kapitaalwinste (“Voortaan BKW”).

6.2 Verlening van 'n opsiekontrak

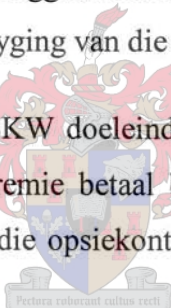
Die verlening of skryf van 'n opsiekontrak word as 'n beskikking deur die skrywer daarvan vir BKW doeleindes beskou²²⁴. Die verlening van 'n opsie word dus as 'n beskikking van 'n bate, vir die skrywer van die opsie, en 'n ooreenstemmende verkryging van 'n bate, deur die houer van 'n opsie, beskou.

In enige bespreking van die BKW implikasies van opsiekontrakte is dit dus nodig om te onderskei tussen die posisie van die skrywer van die opsiekontrak aan die een kant en die houer van die opsiekontrak aan die ander kant.

6.2.1 Houer van 'n opsiekontrak

Die houer van 'n koopopsie het die reg om die bate onderliggend tot die opsiekontrak te koop en betaal 'n premie met die verkryging van die opsie. Net so het die houer van 'n verkoopopsie die reg om die bate onderliggend tot die opsiekontrak te verkoop en betaal 'n premie vir hierdie reg met die verkryging van die opsie.

Die houer van 'n opsie, 'n bate vir BKW doeleindes, bekom dus hierdie bate teen 'n basiskoste²²⁵ gelykstaande aan die premie betaal by verkryging van die opsie. Die tydstip van verkryging van die bate, die opsiekontrak, is die datum waarop die opsie deur die skrywer toegestaan is²²⁶.

6.2.2 Skrywer van 'n opsiekontrak

Die skrywer van beide 'n koop- en verkoopopsie ontvang 'n premie vir die verlening van die opsiekontrak. Hierbo is reeds aangedui dat die verlening van 'n opsiekontrak 'n beskikking van 'n bate vir BKW doeleindes daarstel. Die opbrengs met die verlening van 'n opsiekontrak is gelykstaande aan die premie ontvang²²⁷.

Die skrywer van 'n opsiekontrak sal dus aan BKW onderworpe wees op 'n kapitaalwinst gelykstaande aan die premie ontvang.

²²⁴ Paragraaf 11(1)(f) van die Agste Bylae tot die Wet.

²²⁵ Paragraaf 20 van die Agste Bylae.

²²⁶ Paragraaf 13(1)(a)(vi) en paragraaf 13(2) van die Agste Bylae.

²²⁷ Paragraaf 35(1) van die Agste Bylae.

Die skrywer is van mening dat die verlening van 'n koopopsie nie 'n gedeeltelike beskikking van die onderliggende bate daarstel nie, aangesien die houer van die opsie geen reg en titel tot die onderliggende bate het, totdat die opsie uitgeoefen word nie. Laasgenoemde beteken dat daar geen toelaatbare basiskoste vir die skryf van 'n opsiekontrak is nie en die skrywer van 'n opsie dus op die volle premie-ontvangste aan BKW onderworpe sal wees.

Die tydstop van beskikking van hierdie bate, die opsiekontrak, is die datum waarop die opsie deur die skrywer²²⁸ toegestaan is.

Ingevolge paragraaf 11(2)(b) van die Agste Bylae is daar egter geen beskikking oor 'n bate in gevalle waar 'n maatskappy 'n opsie verleen om aandele of skuldbriewe in daardie maatskappy te verkry nie. Soortgelyk is daar ingevolge paragraaf 11(2)(c) geen beskikking in gevalle waar 'n effektegroepe 'n opsie verleen om eenhede in daardie effektegroepe te verkry nie.

6.3 Uitoefening van 'n opsie

Die uitoefening van 'n opsie is 'n "beskikking" vir BKW doeleindes²²⁹. Die tydstop van beskikking na aanleiding van die uitoefening van 'n opsie is die datum waarop die opsie uitgeoefen word²³⁰.

Waar 'n belastingpligtige 'n bate koop of verkoop weens die uitoefening van 'n opsie, moet enige kapitaalwins of -verlies wat gerealiseer egter vir BKW doeleindes geïgnoreer word²³¹.

In die bespreking van die BKW gevolge van die uitoefening van 'n opsie is dit nodig om te onderskei tussen opsies verkry na die effektiewe datum van 1 Oktober 2001 en opsies verkry voor daardie datum.

²²⁸ Paragraaf 13(1)(a)(vi) van die Agste Bylae.

²²⁹ Paragraaf 11(1)(f) van die Agste Bylae.

²³⁰ Paragraaf 13(1)(a)(vii) van die Agste Bylae.

²³¹ Paragraaf 58 van die Agste Bylae.

6.3.1 Opsies verkry na die effektiewe datum

Indien 'n bate verkry of oor beskik word weens die uitoefening van 'n opsie verkry na die effektiewe datum, word enige koste werklik aangegaan by die verkryging van die opsie ingesluit in die basiskoste van die bate so verkry of oor beskik²³².

Indien 'n opsie dus van die oorspronklike skrywer van die opsie bekom word, is die koste werklik aangegaan met die verkryging van die opsie gelykstaande aan die premie betaal. Soos hierbo aangedui, word sodanige premie-onkoste gevoeg by die basiskoste van 'n bate verkry of verkoop weens die uitoefening van 'n opsiekontrak.

Paragraaf 20(1)(c)(ix) van die Agste Bylae verwys egter na "...onkoste werklik aangegaan in verband met die verkryging van 'n opsie". Die skrywer is van mening dat laasgenoemde bewoording wyd genoeg is om ook onkoste aangegaan met die verkryging van 'n opsie by 'n persoon anders as die oorspronklike skrywer van die opsie, in te sluit. Onkoste aangegaan om 'n opsie te verkry van die vorige houer van sodanige opsie behoort dus ook by die basiskoste van 'n bate verkry of waaroor beskik word weens die uitoefening van 'n opsie, gevoeg te word.

Die skrywer is van mening dat die beskikking van 'n opsie, as gedefinieerde bate in eie reg vir BKW doeleindes, onderskei moet word van die verkryging of beskikking van die bate onderliggend tot die opsiekontrak. Soos reeds hierbo vermeld is die uitoefening van 'n opsie 'n "beskikking" vir BKW doeleindes.

By die uitoefening van 'n opsie, en dus 'n beskikking van 'n bate vir BKW doeleindes, is daar geen opbrengs wat aan hierdie beskikking gekoppel kan word nie. Alhoewel paragraaf 58 van die Wet na beide kapitaalwinste en -verliese verwys, is die skrywer van mening dat die uitoefening van 'n opsiekontrak dus altyd sal aanleiding gee tot 'n kapitale verlies gelykstaande aan die koste werklik aangegaan met die verkryging van die opsie. Hierdie verlies word ingevolge paragraaf 58 van die Agste Bylae geïgnoreer en kan dus nie teen ander kapitaalwinste aangewend word nie. Die ooreenstemmende koste met die verkryging van die opsie word dan ingevolge paragraaf 20(1)(c)(ix) van die Agste Bylae by die basiskoste van die bate verkry of waaroor beskik word, gevoeg.

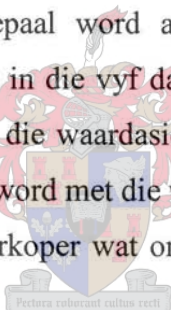
²³² Paragraaf 20(1)(c)(ix) van die Agste Bylae.

Soos hierbo aangedui is die skrywer egter van mening dat die uitoefening van 'n opsie altyd sal eenleiding gee tot 'n kapitale verlies gelykstaande aan die koste werklik aangegaan met die verkryging van die opsie. Die skrywer is dus van mening dat die verwysing na “kapitaalwins” in paragraaf 58 van die Agste Bylae verwarrend en onnodig is.

6.3.2 Opsies verkry voor die effektiewe datum

Indien 'n bate verkry of oor beskik word na die effektiewe datum weens die uitoefening van 'n opsiekontrak verkry voor die effektiewe datum word die “waardasiedatumwaarde” van die opsie gevoeg by die basiskoste van die bate so verkry of oor beskik²³³.

Bogenoemde “waardasiedatumwaarde” word bepaal ingevolge die bepaling van paragraaf 29 van die Agste Bylae. Indien die opsie genoteer is op 'n erkende beurs in Suid-Afrika sal sodanige waarde bepaal word aan die hand van die gemiddelde verhandelingsprys van sodanige opsie in die vyf dae voor die effektiewe datum van 1 Oktober 2001²³⁴. Alternatiewelik sal die waardasiedatumwaarde bepaal word aan die hand van die prys wat verkry sou kon word met die verkoop van die opsiekontrak tussen 'n gewillige koper en 'n gewillige verkoper wat onder uiterste voorwaardes in 'n ope mark beding is²³⁵.

6.4 Beëindiging van 'n opsie anders as by wyse van uitoefening

6.4.1 Verstryking of verval van 'n opsie

Soos vermeld, sluit die begrip “beskikking” ingevolge paragraaf 11(1)(f) van die Agste Bylae die verlening, hernuwing, verlenging of uitoefening van 'n opsiekontrak in. Die omskrywing van “beskikking” in paragraaf 11(1)(f) bepaal egter nie spesifiek dat die verstryking of blote verval van 'n opsie 'n beskikking daarstel nie.

²³³ Paragraaf 20(1)(f) van die Agste Bylae.

²³⁴ Paragraaf 29(1)(a)(i) van die Agste Bylae.

²³⁵ Paragraaf 29(1)(c) en paragraaf 31(1)(g).

Ingevolge paragraaf 11(1)(b) van die Agste Bylae sluit die begrip “beskikking” ook “die verbeuring, beëindiging, aflossing, intrekking, afgee, ontheffing, opgee, kwytskelding, laatvaarding, afstanddoening, verstryking of prysgawe” van ‘n bate in. Die skrywer is van mening dat laasgenoemde bewoording wyd genoeg is om ook die verstryking, opgee of verval van ‘n opsie as ‘n beskikking vir BKW doeleindes te ag.

Die tydstop van beskikking in gevalle waar ‘n opsie verstryk of verval, word geag die datum te wees waarop sodanige opsie verstryk of verval²³⁶.

By verstryking of verval van ‘n opsie sal ‘n belastingpligtige dus ‘n kapitaalverlies ly, gelykstaande aan die basiskoste van die opsie, aangesien daar uiteraard geen opbrengs ter sprake is nie. Die basiskoste van die opsie sal gelyk wees aan die koste werklik aangegaan met die verkryging van die opsiekontrak²³⁷.

Soos hierbo aangedui, bepaal paragraaf 58 van die Agste Bylae dat waar ‘n belastingpligtige ‘n bate koop of verkoop weens die uitoefening van ‘n opsie, enige kapitaalwinst of -verlies wat gerealiseer word met die uitoefening van die opsie, vir BKW doeleindes geïgnoreer moet word. Paragraaf 58 verwys egter slegs na gevalle waar die opsie uitgeoefen word en maak geen melding van daardie gevalle waar die opsie bloot verstryk of verval nie.

In die breë gesien blyk dit dus dat sodanige kapitaalverlies by die verstryking of verval van ‘n opsie dus nie vir BKW doeleindes geïgnoreer word nie en die belastingpligtige sodanige verlies teen ander kapitaalwinste kan aanwend in die berekening van sy netto kapitaalwinst of -verlies. Waar die houder van ‘n opsiekontrak, wat ingevolge sodanige opsiekontrak daarop geregtig is om

- (a) ‘n bate te verkry wat nie bedoel is om geheel en uitsluitlik vir besigheidsdoeleindes gebruik te word nie; of
- (b) oor ‘n bate te beskik wat nie geheel en uitsluitlik vir besigheidsdoeleindes gebruik word nie,

²³⁶ Paragraaf 13(1)(b) van die Agste Bylae.

²³⁷ Paragraaf 20(1)(a) van die Agste Bylae.

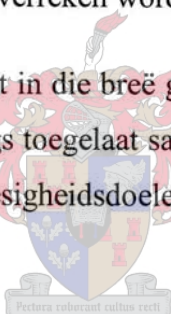
egter daardie opsie prysgee, toelaat om te laat verstryk, of op enige ander wyse oor daardie opsie beskik anders as by die uitoefening daarvan, moet enige kapitaalverlies wat vasgestel is ten opsigte van daardie verstryking, verontagsaam word²³⁸.

Bogenoemde beperking is egter nie van toepassing nie op:

- (a) 'n muntstuk hoofsaaklik van goud of platinum gemaak;
- (b) onroerende eiendom anders as 'n primêre woning;
- (c) finansiële instrumente anders as opsies;
- (d) enige reg of belang in bogenoemde bates²³⁹.

Kapitaalverliese gely met die verstryking of verval van 'n opsiekontrak, of beskikking anders as by wyse van die uitoefening van sodanige opsiekontrak, op bogenoemde bates kan dus wel teen ander kapitaalwinste verreken word.

Dit blyk dus duidelik uit bostaande dat in die breë gesien, kapitaalverliese gely met die verstryking of verval van 'n opsie slegs toegelaat sal word indien die bate onderliggend tot die opsie geheel en uitsluitlik vir besigheidsdoeleindes gebruik word.

6.4.2 Verkoop van 'n opsie

Die verkoop van 'n opsie deur die houer daarvan aan 'n derde party is 'n beskikking vir BKW doeleindes²⁴⁰. Die tydstip van beskikking in gevalle waar die houer 'n opsie aan 'n derde party verkoop, is in die breë gesien die datum van verandering in eienaarskap²⁴¹.

Soos vermeld, bepaal paragraaf 58 van die Agste Bylae dat waar 'n belastingpligtige 'n bate koop of verkoop weens die uitoefening van 'n opsie, enige kapitaalwins of -verlies wat gerealiseer word met die uitoefening van die opsie vir BKW doeleindes geïgnoreer moet word.

²³⁸ Paragraaf 18(1) van die Agste Bylae.

²³⁹ Paragraaf 18(2) van die Agste Bylae.

²⁴⁰ Paragraaf 11(1)(a) van die Agste Bylae.

²⁴¹ Paragraaf 13(1)(a)(ix) van die Agste Bylae.

Paragraaf 58 verwys egter slegs na gevalle waar die opsie uitgeoefen word en maak geen melding van daardie gevalle waar die houer 'n opsie aan 'n derde party verkoop nie.

Kapitaalwinste met die verkoop van 'n opsie sal dus aan BKW onderhewig wees terwyl kapitaalverliese slegs teen kapitaalwinste aangewend kan word in die omstandighede deur paragraaf 18 van die Agste Bylae bepaal en hierbo bespreek onder die verstryking of verval van 'n opsiekontrak.

6.5 *Hernuwing of verlenging van 'n opsie*

Die hernuwing of verlenging van 'n opsie word ook geag 'n beskikking vir BKW doeleindes te wees²⁴². Die tydstip van beskikking word geag die datum van sodanige hernuwing of verlenging te wees²⁴³. Afgesien van laasgenoemde bepalings bevat die Agste Bylae van die Wet geen verdere spesifieke bepalings aangaande die kapitaalwinsbelastinggevolge van die hernuwing of verlenging van 'n opsie nie.

Die skrywer is van mening dat die hernuwing of verlenging van 'n opsie 'n beskikking oor die oorspronklike opsie teen geen vergoeding asook 'n verkryging van die daaropvolgende opsie teen 'n premie, of ander dergelike vergoeding betaal vir die hernuwing of verlenging, daarstel. By hernuwing of verlenging van 'n opsie wil dit dus voorkom asof die houer 'n kapitaalverlies, gelykstaande aan die premie betaal by die verkryging van die oorspronklike opsie, sal realiseer.

In die afwesigheid van spesifieke beperkinge daargestel deur die Agste Bylae van die Wet, is die skrywer van mening dat sodanige kapitaalverlies teen ander kapitaalwinste van die belastingpligtige verreken kan word.

6.6 *Kontantvereffende opsiekontrakte*

Toenemend vind lewering van die bate onderliggend tot 'n opsiekontrak nie plaas nie en word opsies instelle in kontant vereffen.

²⁴² Paragraaf 11(1)(f) van die Agste Bylae.

²⁴³ Paragraaf 13(1)(a)(vi) van die Agste Bylae.

Die wesenlike kenmerke van 'n kontantvereffende opsie is dat die houer van so 'n opsie die reg het om op die datum waarop die opsie uitgeoefen word, 'n betaling te ontvang gelykstaande aan die verskil tussen die markwaarde van die onderliggende bate en die uitoefeningsprys in die opsiekontrak bepaal, indien die opsie "in-the-money" is.

Vanuit 'n kontantvloei perspektief betaal die houer van so 'n opsie dus 'n premie by verkryging van die opsie en ontvang hy 'n betaling by die uitoefening van die opsie indien die opsie "in-the-money" is.

Soos vermeld in Hoofstuk 2 van hierdie studie word premies nie betaal op daardie opsiekontrakte wat op SAFEX verhandel nie. Die opsiepryse (premies) word elke dag na die markwaarde van die opsie herwaardeer en verskille van een dag na die volgende word op 'n daaglikse basis tussen skrywers en houers vereffen. Op die vervaldatum van die opsie is die waarde van die opsie gelykstaande aan slegs die intrinsieke waarde daarvan (verskil tussen die markwaarde van die onderliggende bate en die uitoefeningsprys in die opsiekontrak), aangesien daar geen tydwaarde oor is nie.

Aanduidings is tans dat die SAID²⁴⁴ blykbaar van mening is dat kontantvereffening van 'n opsie 'n beskikking anders as by wyse van uitoefening van die opsie, daarstel. Indien dit die geval is, is die skrywer van mening dat Paragraaf 58 van die Agste Bylae nie van toepassing behoort te wees nie.

Kapitaalwinste met die kontantvereffening van 'n opsie sal dus aan BKW onderhewig wees terwyl kapitaalverliese slegs teen kapitaalwinste aangewend kan word in die omstandighede deur paragraaf 18 van die Agste Bylae bepaal en soos hierbo bespreek.

Die hantering van kontantvereffende opsies is nie in die finale BKW wetgewing spesifiek aangespreek nie. Die skrywer is van mening dat, veral weens die toenemende gebruik van sodanige opsies, die SAID toepaslike riglyne in hierdie verband behoort uit te reik om enige onsekerheid uit die weg te ruim.

²⁴⁴ Suid-Afrikaanse Inkomstediens

HOOFSTUK 7

GEVOLGTREKKING

Die skrywer is van mening dat afgeleide finansiële instrumente 'n nuwe uitdaging aan die inkomstebelastingstelsels van die wêreld, en dus ook Suid-Afrika bied. Die omvang van die bedrae ter sprake is verstommend en die gevolge verreikend. Internasionale organisasies soos die OECD²⁴⁵ het eers so onlangs as 1995 met pogings begin om internasionale instemming te probeer bereik rondom die belastinggevolge en gepaardgaande probleme wat transaksies in hierdie instrumente tot gevolg het²⁴⁶.

Die huidige gewildheid en gebruik van afgeleide instrumente en dus ook opsiekontrakte, asook die waarskynlikheid dat die aantal gebruikers en die moontlike aanwendings van hierdie instrumente in die toekoms sal toeneem, is genoeg rede vir staatsamptenare, industrie personeel, professionele adviseurs en akademici om hulle begrip van transaksies in afgeleides en ook die belastinggevolge wat sulke transaksies inhou, te verdiep. Nog meer dwingend is die feit dat afgeleide instrumente amper alle gebruiklike transaksies kan naboots. Laasgenoemde bied aan die gebruiker 'n ekonomies neutrale of amperse ekonomies neutrale keuse tussen 'n gebruiklike transaksie en 'n meer "gesimuleerde" weergawe waarvan die belastinggevolge van die onderskeie transaksies egter verskil.

Weens die onduidelike aard van sommige afgeleide instrumente en die tempo waarteen finansiële markte nuwe instrumente ontwikkel om risikobestuursaangeleenthede aan te spreek, het belastingstelsels nie die belastinghantering van sodanige instrumente met spesifieke wetgewing uitgeklaar nie. Suid-Afrika is gevolglik geen uitsondering nie.

Wat duidelik blyk uit hierdie studie is dat nieteenstaande die insluiting van spesifieke bepalinge in die Wet soos Artikel 24L en Artikel 24J(9), daar steeds 'n gebrek aan spesifieke riglyne aangaande die belastinggevolge van transaksies in afgeleide instrumente en ook opsiekontrakte is.

²⁴⁵ Organisation for Economic Co-operation and Development

²⁴⁶ International Fiscal Association, 1995: 657

Die wisselwerking tussen hierdie spesifieke bepalings en die ander meer algemene bepalings van die Wet gee verder in bepaalde omstandighede tot anomalieë aanleiding. Alhoewel die SAID al verskeie interne werksgroepe aangestel het om hierdie aspekte van die reg na te vors en te ondersoek, was die gevolglike wetgewing wat gepromulgeer is, drupsgewys. Dit het slegs 'n beperkte aantal aspekte van 'n beperkte aantal transaksies aangespreek²⁴⁷.

Gevolglik moet die normale beginsels onderliggend tot die Wet as 'n algemene reël op hierdie tipe transaksies toegepas word. Hierdie beginsels is egter ontwikkel lank voor die evolusie van afgeleide finansiële instrumente en is in sommige gevalle nie geskik om die ingewikkeldheid van hierdie transaksies te hanteer nie.

Die gebrek aan regspraak waarin hierdie normale beginsels op transaksies in afgeleides toegepas is, het verder bygedra tot die onsekerheid en spekulasie oor die belastinggevolge daarvan en dus die gevolglike belastinghantering wat sodanige transaksies in ons howe sal ontvang.

Die skrywer doen aan die hand dat die normale beginsels onderliggend tot Suid-Afrika se belastingreg ontoereikend is om die unieke eienskappe van finansiële instrumente aan te spreek. Laasgenoemde ontoereikendheid skep onsekerheid en strek tot nadeel van gebruikers van sodanige instrumente, en dus ook gebruikers van opsiekontrakte, en uiteindelik ook tot nadeel van die effektiewe en doeltreffende werking van ons finansiële markte.

Weens die omvang van die bedrae ter sprake kan die belastinggevolge van 'n spesifieke transaksie in afgeleides 'n wesenlike wins of verlies vir die betrokke belastingpligtige tot gevolg hê, veral in die lig van Suid-Afrika se relatiewe hoë belastingkoerse. Die toename in die volume en die waarde van transaksies in opsiekontrakte sowel as afgeleides in die algemeen, noodsaak dat klarigheid aangaande die belastinggevolge van sodanige instrumente so spoedig moontlik bereik word.

Die inwerkingtreding van BKW het 'n verdere dimensie aan die belastinggevolge van transaksies in opsiekontrakte en ander afgeleides verleen en dra by tot die ingewikkeldheid van sodanige transaksies en die onsekerheid rondom die belastinggevolge daarvan.

---

²⁴⁷ Hutton, 1998: 228

Een van die vereistes van 'n effektiewe belastingstelsel is dat dit sekerheid aan die deelnemers aan die ekonomiese aktiwiteite van 'n land behoort te verskaf oor die belastinggevolge van sodanige ekonomiese aktiwiteite. Die relatiewe gemak waarmee aan administratiewe vereistes voldoen kan word, is ook van groot belang. Vir hierdie doel is eenvoud noodsaaklik en word konsekwentheid in die toepassing van belastingreëls verlang, veral vir die minder gesofistikeerde belastingpligtige wat van hierdie tipe instrumente gebruik maak.

Anders as om te wag vir die stadige evolusie van die belastingreg in hierdie verband in ons howe, is die skrywer van mening dat 'n omvattende stel statutêre belastingwetgewing gepromulgeer behoort te word om veral daardie aspekte wat onsekerheid skep, aan te spreek. Voorbeelde van sulke onsekerhede wat uit hierdie studie blyk, is:

- (a) die inkomste of kapitale aard van ontvangstes en betalings wat verband hou met die gebruik van opsiekontrakte;
- (b) die tydsberekening van sodanige ontvangstes en betalings;
- (c) riglyne om aan te dui wanneer die opbrengs van 'n verskansingstransaksie van 'n kapitale aard is;
- (d) die wisselwerking tussen Artikel 24J(9) en die bepalings insake handelsvoorraad vervat in Artikel 22 van die Wet;
- (e) verligting vir ongerealiseerde verliese vir die skrywers van opsiekontrakte.

Enige hervorming en hersiene belastingreëls in hierdie verband behoort buigsaam te wees, aangesien verdere ontwikkeling in die afgeleide finansiële instrument-omgewing uiters dinamies is en bykans daaglik verander. Dit is vervolgens belangrik dat die Suid-Afrikaanse belastingstelsel tred hou met internasionale verwickelinge in hierdie verband om hierdie land se handelstatus te versterk en te verseker dat transaksies oor ons land se grense heen nie onreëlmatige gevolge inhou nie, veral vir buitelandse teenpartye.

BRONNELYS

Lys van boeke

Arditti F (1996), *Derivatives, A Comprehensive Resource for Options, Futures, Interest Rate Swaps and Mortgage Securities*

Edgar T (2000), *The Income Tax Treatment of Financial Instruments: Theory and Practice*

Figlewski S, Silber W, Subrahmanyam M (1990) *Financial Options, From Theory to Practice*

Huxham K, Haupt P (1998), *Aantekeninge oor Suid-Afrikaanse Inkomstebelasting*

Lategan M T (1994), *The taxation of financial futures and options in South Africa*

Van der Berg B (1998), *Derivatives & Financial Instruments, A Practical Guide to financial markets*

Van der Berg B (2000), *Understanding Financial Markets and Instruments*

Artikels

Broomberg E, “*Capital v Revenue Intention, Motive and Contemplation*” (1998) 12 Tax Planning Corporate & Personal

Byala B, *Financial futures and Options*, Tax Planning Volume 7 (1993)

Cloete D, *Options: The real approach*, Tax Planning Volume 4 (1988)

Hutton S, *The taxation of derivatives in South Africa*, The Taxpayer (1998)

Silke J, *Exercising an option*, Tax Planning Volume 4 (1989)

Publikasies

Explanatory Memorandum to the Revenue Laws Amendment Bill of 1999, November 1999

International Fiscal Association, 1995. *Tax Aspects of Derivative Financial Instruments*. Cannes Congress. Kluwer, The Netherlands.

KPMG, 1996. *Derivatives: An International Survey*. The Netherlands

South African Institute of Chartered Accountants (1992), *Report on the tax treatment of futures and options*

Hofbeslissings

In die Republiek van Suid-Afrika

African Life Investment Corporation (Pty) Ltd v SIR 1969 4 SA 259 (A), 31 SATC 163

Ammonia Soda Company Ltd v Chamberlain 1918 1 Ch 266 (CA)

Atlantic Refining Company of Africa (Pty) Ltd v CIR 1957 (2) SA 330 (A), 21 SATC 203

Barnato Holdings Ltd v SIR 1978 2 SA 440 (A), 40 SATC 75

Berea Park Avenue Properties (Pty) Ltd v CIR 1995 2 SA 411 (A), 57 SATC 167

Berea West Estates (Pty) Ltd v SIR, 38 SATC 43

Bloch v SIR 1980 2 SA 401 (K), 42 SATC 7

Californian Copper Syndicate v Inland Revenue (1904) 41 Sc LR 691

CIR v Cactus Investments (Pty) Ltd 1997 (T), 59 SATC 1

CIR v Illovo Sugar Estates Ltd 1951 1 SA 306 (N), 17 SATC 387

CIR v Lydenburg Platinum Ltd 1929 AD 137, 4 SATC 8

CIR v Nussbaum (1996) 58 SATC 283

CIR v Paul 1956 3 SA 335 (A), 21 SATC 1

CIR v Pick 'n Pay Employee Share Purchase Trust, 1992 4 (SA) 39 (A), 54 SATC 271

CIR v Richmond Estates (Pty) Ltd 1956 1 SA 602 (A), 20 SATC 355

CIR v Stott 1928 AD 252, 3 SATC 253

CIR v Visser 1937 TPD 77, 8 SATC 271

CIR vs George Forest Timber Co Ltd 1924 AD 516, 1 SATC 20

COT v Booyens Estates Ltd 1918 AD 576, 32 SATC 10

COT v Rhodesia Congo Bordertimber Co Ltd 24 SATC 602 615, 1961 (FC)

Crowe v CIR 1930 AD 122, 4 SATC 133

Elandsheuwel Farming (Edms) Bpk v SBI 1978 1 SA 101 (A), 39 SATC 163

Estate AG Bourke v CIR 1991 1 SA 661 (A), 53 SATC 86

ITC 118 (1928) 4 SATC 71 (U)

ITC 321 (1935) 8 SATC 236 (U)

ITC 340 (1935) 8 SATC 362 (U)

ITC 369 9 SATC 310

ITC 640 (1947) 15 SATC 229 (U)

ITC 721 (1951) 17 SATC 485 (C)

ITC 942 25 SATC 446(T)

ITC 962 (1960) 24 SATC 651 (O)

ITC 1071 (1963) 27 SATC 185

ITC 1185 (1972) 35 SATC 122

ITC 1223 37 SATC 24

ITC 1379 45 SATC 36

ITC 1427 (1987) 50 SATC 25

ITC 1498 53 SATC 260

JM Malone Trust v SIR 1977 2 SA 819 (A), 39 SATC 83

John Bell & Co (Pty) Ltd v SIR 1976 4 SA 415 (A), 38 SATC 87

Lace Property Mines Ltd v CIR 9 SATC 349

Land Dealing Co v COT 22 SATC 310

Liquidator Rhodesia Metals Ltd v COT 1938 AD 282, 9 SATC 363

Malan v KBI 1983 3 SA 1 (A), 45 SATC 59

Matla Coal Ltd v CIR, 48 SATC 223

Natal Estates Ltd v SIR 1975 SA 177 (A), 37 SATC 193

Nchanga Consolidated Copper Mines Ltd v COT 1962 1 SA 381 (FC),
24 SATC 469 477 480

New State Areas Ltd v CIR 1946 AD 610, 14 SATC 155

Overseas Trust Corporation Ltd v CIR 1926 AD 444, 2 SATC 71

Palabora Mining Company Ltd v SIR 1973 (3) SA 819 (A), 35 SATC
159

Pyott Ltd v CIR, 13 SATC 121, 1945 AD 128

Rand Mines (Mining & Services) Ltd v CIR 58 SATC 85

Realisation Company v COT 1951 1 SA 177 (SR), 17 SATC 139

SAM v COT 1980 (2) SA 75 (ZR), 42 SATC 1

SBI v Aveling 1978 1 SA 862 (A), 40 SATC 1

SIR v John Cullum Construction Co (Pty) Ltd 1965 (4) SA 697 (A), 27
SATC 155

SIR v Struben Minerals (Pty) Ltd 28 SATC 248

SIR v The Trust Bank of Africa Ltd 1975 2 SA 652 (A), 37 SATC 87

Smith v Anderson (15 Ch.D. 258)

SR v Levy 1952 2 SA 413 (A), 18 SATC 127

Stephan v CIR 1919 WLD 1, 32 SATC 54

Sub-Nigel Ltd v CIR 15 SATC 381

Tucker v Grenada Motorway Services (1979) STC 393 396 397

X v Cot, Y v COT, Z v COT 1978 (1) SA 605 (R), 40 SATC 21

Buitelandse beslissings

Burmah Steam Ship Co Ltd v IRC (1930) 16 TC 67

Federal Commissioner of Taxation v Meyer Emporium Ltd (1987) 18 ATR

SP Investments Pty Ltd v Federal Commissioner of Taxation (1993) 25 ATR 165

